

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему: **“Електоральні настрої мешканців Костопільської громади, у
виборчий та міжвиборчий періоди”**

Виконала студентка II курсу, групи МПл-21,
спеціальності 052 Політологія
Мориконь Софія Володимирівна

Керівник: кандидат політичних наук, доцент
Малиновська Наталія Вікторівна,
Рецензент: кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри політології та міжнародних
відносин, Рівненський державний
гуманітарний університет
Герасимчук Таміла Федорівна

Острог, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ НАСТРОЇВ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Роль та значення поведінки виборців у процесі виборів	6
1.2. Основні методи вивчення моделей поведінки виборців.....	11
1.3. Підходи до методології дослідження виборчої поведінки	14
1.4. Основні тенденції у політичних орієнтаціях українців	18
1.5. Варіації електоральної поведінки по території України.....	26
Висновок до 1 розділу.....	30
РОЗДІЛ II. ФАКТОРИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ	32
2.1. Тенденції у виборчих поглядах та мотиваційні основи прийняття рішень	32
2.2. Залучення громадян до політичного процесу як важливий фактор впливу на формування їхньої думки та поведінкових зразків	45
2.3. Фактори прихильності та волевиявлення виборців з урахуванням їх соціодемографічних особливостей.....	54
2.4. Молодіжна політика держави та важливість молоді у розвитку країни ..	61
2.5. Зміна електоральних уподобань, щодо керівництва міста Костопіль протягом 2020-2015.....	70
Висновок до 2 розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

I. Постановка проблеми

Принцип виборності як принцип демократії передбачає формування органів державної влади шляхом виборів. Вибори є найважливішим засобом впливу громадянського суспільства на державу. Від якості виборчого законодавства та його дотримання на практиці вирішальною мірою залежать демократизм та ефективність державної влади. Важливою ланкою, що з'єднує громадянське суспільство й державу, є політичні партії. У демократичних державах вони виступають і головними суб'єктами виборчого процесу. Вплив на державу громадянське суспільство здійснює також через громадські організації та засоби масової інформації.

Електоральні дослідження – це новий напрям досліджень у вітчизняній політичній науці. Інтерес до виборчої проблематики обумовлений такими чинниками: а) вибори є головною характеристикою демократії; б) вибори є головною формою політичної участі населення; в) вибори забезпечують легальність і легітимність існуючих органів влади, вони показують рівень довіри громадян до інститутів влади; г) поведінка виборців – це особливий вид політичної поведінки, оскільки в жодній іншій ситуації не спостерігається такий рівень політичної активності, як під час проведення виборів. З цієї точки зору аналіз поведінки виборців дає можливість вивчення тих політичних явищ і процесів, які залишаються поза увагою дослідників у міжвиборчий період; д) результати виборів мають вплив на функціонування суспільства в цілому. Особливо це стосується до суспільств, які трансформуються; ж) вибори відіграють важливу роль у формуванні і ротації як національної, так і регіональної еліти. Вибори до представницьких органів влади відбуваються за встановленими правилами і нормами, які зумовлюються законом про вибори. Таким чином, виборчий закон встановлює тип виборчої системи та умови, в яких буде проходити виборча кампанія. У сучасній політичній науці є низка підходів до трактування сутності виборчої системи.

Дослідження виборчих процесів та поведінки виборців має тривалу історію і величезний масив теоретичної та емпіричної інформації. Враховуючи особливості мого дослідження та поставлені у роботі дослідницькі завдання, вважаю за доцільне виокремлення таких напрямів електорального дискурсу у зарубіжній політичній науці: а) дослідження електоральної поведінки та чинників, які її обумовлюють; б) аналіз виборчих систем та їх вплив на електоральний процес, поведінку виборців, формування партійних систем; в) участь політичних партій у виборчих процесах; г) регіональні особливості електоральних процесів та вплив етнополітичних чинників на поведінку виборців; д) вплив трансформаційних процесів на виборчі практики у перехідних суспільствах.

Дослідницьке питання:

Які чинники і яким чином вони впливають на зміну електоральних настроїв у виборчий та міжвиборчий періоди.

I. Дизайн дослідження.

1) Предмет дослідження: становлення електоральних настроїв жителів у міжвиборчий та виборчий період щодо депутатів Костопільської ТГ.

2) Мета: виявити та проаналізувати електоральні настрої жителів Костопільської громади щодо місцевої політики у виборчий та міжвиборчий періоди.

Завдання

- Визначити чи відбулися зміни електоральних настроїв жителів Костопільської громади до місцевої політики у виборчий та міжвиборчий періоди.

- Проаналізувати стан електорату Костопільської громади щодо місцевої політики у виборчий та міжвиборчий періоди.

- Здійснити аналіз вже відомих моделей електоральної поведінки в соціологічній літературі;

- З'ясувати основні мотиви голосування на основі попередніх виборів спираючись на існуючі розробки українських науковців;

- Дослідити характер регіональних детермінант електоральних орієнтацій;

- Проаналізувати зміни в мотивах електорального вибору;

3) Методи збору інформації будуть первинні оскільки для якісного та кількісного дослідження буду проводити опитування по громаді

За допомогою опитування я шукатиму відповіді на набір запитань, які розробила для певної групи людей. В опитуванні зможу використовувати відкриті та закриті запитання або їх поєднання, щоб отримати відповіді на свої запитання.

Також у дослідженні я використовуватиму змішаний метод

Цей метод є поєднанням якісних і кількісних методів. Він забезпечує більш реалістичний і правдивий підхід до будь-яких висновків і представляє безліч можливостей для цих висновків. Цей метод часто дає цікаві результати для певного набору підходів або висновків.

Об'єкт: електоральні настрої жителів громади.

I. Гіпотеза: У проміжку виборчого та між виборчого періодів, електоральні настрої жителів Костопільської громади змінюються, що і визначає їхню прихильність чи змін вподобань до тих чи іншої виборчих осіб.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ НАСТРОЇВ УКРАЇНИ

1.1. Роль та значення поведінки виборців у процесі виборів

Сьогодні ключовими аспектами розвитку регіонів держави є рівень політичної свідомості та активності громадян, що найяскравіше проявляється через участь у виборчих процесах. Вони надають можливість прогнозування уподобань місцевого населення у сфері політики, економіки та соціальних питань. В Україні досить популярно вивчається проблема різноманітності виборців у різних частинах країни, існують роботи таких вчених, як Ю. Остапець, М. Дністрянський, В. Шишацький та інші, проте їх дослідження не охоплюють усі аспекти виборчих циклів, особливо у контексті місцевих виборів.

Попри всі розчарування в практичному функціонуванні української демократії, вибори залишаються реальним інструментом зміни влади, а участь громадян у них — важливим механізмом впливу на політичний процес. Залучення громадян до електоральних процесів дозволяє їм, через метод проб і помилок, сформувати досить чітке уявлення про взаємозв'язок основних гілок влади, принципи їх функціонування між виборами та можливості участі в політичному дискурсі поза виборчим циклом. Проблема геоструктури електоральної участі давно привертає увагу науковців. Основними факторами цього інтересу в українській політичній науці є об'єктивні передумови, що зумовлюють формування тривожної тенденції до проблеми у виборчому законодавстві нашої країни виникають з інституту виборів, який є найбільш нестабільним у конституційному законодавстві України. Протягом років незалежності спостерігається тенденція вносити зміни до закону перед самими виборами, оскільки це не заборонено іншими нормами права. Ця негативна практика відбулася практично перед кожними виборами, особливо перед виборами до Верховної Ради України. Постійне змінювання "правил гри"

призводить до дестабілізації політичної системи та має негативний вплив на проведення демократичних виборів. Тому розробка стабільного системного виборчого законодавства потребує серйозного фундаментального перегляду політичної регіоналізації України.

Проблема геоструктури електоральної участі залишається недостатньо вивченою як на теоретико-методологічному, так і на практичному рівнях. Відсутність точних даних про розвиток регіональних, національних і загальногромадянських цінностей у мотивації виборчого вибору громадян України, а також особливості їх проявів на регіональному рівні, спонукає деяких дослідників до спроб перебільшення, застосування чи, навпаки, заперечення існування регіональних моделей політичної участі.

Аналізуючи еволюцію геоструктури електоральної участі громадян України, перш за все, зосереджусь на президентських виборчих циклах; по-друге, будемо використовувати динамічну модель регіонального простору, відповідно до якої він завжди сприймається як простір діяльності певного суб'єкта: «Територія – це лише умовне місце, яке може стати частиною чиеїс політичної активності, а отже, може стати елементом чийогось політичного простору». Таке сприйняття електоральної геоструктури вимагає розгляду особливостей формування регіональних ідентичностей, що лежать в основі створення геоструктури електорального простору України. У політичній науці пострадянських країн виділяється два основних підходи до аналізу регіональних ідентичностей. Перший підхід ґрунтується на концепції патерн регіонального розвитку – «тип відтворення регіональної ідентичності, що формувався історично».

Без перебільшень можна стверджувати, що вибори є важливою складовою політичного процесу як у Україні, так і за її межами. Основним показником участі громадян у політичному житті країни є їх участь у виборах. Щоб стати активним учасником політичного життя країни, розвивати власні позиції та орієнтації, людина повинна пройти політичну соціалізацію. Політична соціалізація, як визначає Ф. Ільєсов, полягає у включенні індивіда

в систему владних відносин та структур. Протягом цього процесу людина поступово усвідомлює соціальні норми в рамках різних інститутів, визначає свій статус та роль, розуміє своє місце в суспільстві та формує власні соціально-політичні установки. Етапи політичної соціалізації завершуються реалізацією певних форм політичної поведінки.

Другий підхід базується на визнанні важливої ролі регіональних еліт у політичних процесах на регіональному рівні. Регіональні еліти, як політичні актори, транслиують ідентичність у політичний порядок денний, тому їх слід вважати найбільш активними агентами формування регіональних ідентичностей. Цю ситуацію активно використовують українські регіональні політичні еліти, які є головними агентами в культурі політичних регіональних ідентичностей. Однак важливо зазначити, що «в спеціальній літературі часто ігнорують той факт, що регіони, як і держави-нації, є «уявними спільнотами». Як і в процесі державотворення, регіональні діячі конструюють певну просторово-тимчасову ідентичність відповідно до своїх інтересів. Проте, на відміну від державного будівництва, символи ідентифікації повинні бути спочатку максимально доступними для розуміння та сприйняття більшості, що проживає в тому чи іншому регіоні.

Хоча регіональні еліти відіграють важливу роль у формуванні регіональних ідентичностей, варто відзначити, що другий підхід починає суб'єктивізувати процес формування ідентичностей на регіональному рівні. Регіональні еліти формують ідентичності на основі спадщини минулого і не можуть порушити цей шаблон без виникнення політичних та культурних загроз. Вони мають безліч альтернатив у створенні регіональних ідентичностей, але ці альтернативи обмежені шляхами залежностей, що формує певний коридор можливостей. Регіональні ідентичності можуть варіюватися як комбінації різних елементів, створених на базі певної парадигми, що відрізняються за кількістю, ідеологією та функціональністю, але не якістю. Тому важливо акцентувати увагу на патернах як типах репродукції ідентичності: національної (державної), регіональної та місцевої.

Попри те, що політичний патерн є частиною реальності політичного світу, він не виступає як жорстко визначена структура політичних інститутів чи форм політичної діяльності, які можуть суттєво змінюватися залежно від конкретно-історичних умов. Натомість, він виступає як матриця найбільш ефективних типів діяльності та способів політичної організації суспільства. Це означає, що при зміні форм організації політичного життя суспільства нові та попередні способи організації будуть, ймовірно, схожими. Політичний патерн регіону включає декілька компонентів: (1) основні методи реагування регіонального співтовариства на виклики навколишнього середовища; (2) історичні моделі взаємодії політичного співтовариства з оточуючим середовищем; (3) політичний патерн визначає спосіб взаємодії еліту і населення з політичним світом. Ці способи взаємодії втілюються через різні структури діяльності еліту, зокрема, через структуру політичної діяльності регіональних елітів, які використовуються у взаємодії з населенням регіону й залежать від конкретних ресурсів.

По-перше, через структуру політичної діяльності регіональних еліт, які застосовуються у відносинах з політичним Центром. Наявність внутрішніх ресурсів не гарантує, що регіональні еліти мають повну свободу у виборі своєї політичної стратегії. Вони є частиною політичної системи суспільства, політичного простору, де їхня діяльність обмежена об'єктивними умовами, притаманними їхньому регіону. Центр не лише формує відносини з регіонами, але й розуміє основу внутрішньої структури політичних відносин у регіонах, включаючи взаємодію з населенням. По-друге, через структуру внутрішньоелітних взаємодій, які залежать від організації владних груп у регіоні. Форма цих груп є додатковою як політичною системою, таким і ресурсним потенціалом регіону. Це найдинамічніша частина патерну, але водночас вона залишається полі досить стабільною щодо загальної соціальної ситуації та системи. По-третє, через методи взаємодії мас із політичним світом. Ці методи можуть бути традиційними для конкретного регіону та

визначатися релігійними, етнічними чи історичними умовами, які формують ставлення населення до влади, політичного центру, місцевої влади та моди.

Отже, політичний патерн є основною структурою, яка забезпечує наступність і стабільність розвитку, і його головна функція виконується в підтримці тих політичних відповідей на виклики середовища, які найбільше залежать від історичних умов. Хоча ситуаційні потреби можуть призвести до встановлення нових режимів, практик чи формування політичної організації, які не є типовими для даного суспільства, з часом повертаються до традиційних моделей для цього регіону. Водночас, політичний патерн виступає як механізм, який забезпечує природний опір зовнішнім впливам, модифікуючись у деталях, але зберігаючи основний зміст.

Однак це не означає, що політичний патерн є абсолютно незмінним. Він піддається еволюції, здатний змінюватися, головним чином завдяки включенню (або виключенню) елементів, які діють у нових умовах. До певного моменту ці мають елементи допоміжного, другорядного характеру, поки не відбудеться суттєва зміна батька. Політичні трансформації та модернізаційні процеси не знищують патерни, а скорочують їх, вносячи нові елементи або повертаючи.

Відомі дослідники С. Ліпсет та С. Роккан вважає центро-периферійну вісь розмежування суспільства охопленим джерелом політичних конфліктів: «Створення національної держави неминуче веде до територіального протистояння та культурної напруги¹. Потенційні центри політичного контролю будуть боротися між собою: може виникнути конфлікт між столицею та розвиватися провінціями; напруга між культурно та економічно розвиненими регіонами і відсталою периферією також неминуча»². В Україні центрально-периферійна напруга посилюється тим, що виборча практика в різних регіонах має різний часовий та змістовий вимір, зумовлений

¹ 1 Роккан С. Центр-периферийная полярность (Перевод) / С. Роккан [Текст] // Политическая наука. – 2006. – № 4. Научное наследие Стейна Роккана. – С. 73. 2 Липсет С.М. Структуры размежеваний, партийные системы и предпочтения избирателей / С.М. Липсет, С. Роккан [Текст] // Партии и выборы: Хрестоматия; Отв. ред. и сост.

² Н.В.Анохина, Е.Ю.Мелешкина. В 2-х частях. – М.: ИНИОН, 2004. – Ч. 1. – С. 70.

історичним досвідом розвитку, що в свою чергу актуальне на проблеми політичної цілісності держави.

1.2. Основні методи вивчення моделей поведінки виборців

Дослідження електоральної поведінки, зокрема у зв'язку з її багатофакторністю, складністю та неможливістю повного теоретичного пояснення того, як, чому та яким чином люди голосують на виборах, вимагає уважного вивчення моделей цієї поведінки.

Соціологічна теорія отримала розвиток у роботах С. Ліпсета та Ст. Роккана. Вони досліджували виборчу поведінку в контексті теорії соціальних розколів, основні положення якої були викладені в монографії «Партійні системи і переваги виборців». Автори зосереджуються на системі розколів, що існувала в західних демократіях, визначаючи розкол як тривалий конфлікт, який призводить до утворення протилежних позицій, на основі яких формуються політичні сили, що їх підтримують. Індивіди поділяються за всі критерії, але це не завжди важко до конфлікту. Для визначення лінії розколу, які організовують партійні системи, Ліпсет і Рокан виокремлюють чотири основні соціальні розмежування: класове (між середнім і робітничим класами), етнорелігійне (між етнічними та релігійними групами), соціально-поселенське (між містом і селом), соціально-територіальне (між центром і периферією). Залежно від країни, найбільший вплив на підтримку політичних сил може мати розколи на основі етнічних відмінностей або класової нерівності.

Після соціологічної теорії виникла соціально-психологічна теорія, або теорія партійної ідентифікації, що ознаменувала перехід від соціології виборів до психології виборів. Основоположниками цієї теорії стали дослідники з Мічиганського університету, зокрема А. Кемпбел, Дж. Гурін, У. Міллер та інші. Перша робота в цьому напрямку була названа «Виборець після рішення», а більш детальне викладення теорії було представлено в дослідженні

«Американський виборець» 1960 року. Вчені Мічиганської школи зазначили, що електоральний вибір сильно залежить від взаємодії трьох основних факторів. Головним з них є партійна ідентифікація, а двома іншими є ставлення до поточних подій і до конкретного кандидата. Партійна прив'язаність вже не визначається класовою належністю, релігією, етнічним походженням чи рівнем освіти, а формується через процес політичної соціалізації. Прихильність до певної політичної групи формується під впливом агентів соціалізації. Людина часто голосує за ту саму партію, за яку голосували її батьки, діди чи бабусі. Сформовані політичні симпатії впливають не лише на вибір громадян, а й на структуру політичних орієнтацій. Важливими етапами формування політичного світогляду є дитинство і юність.

У монографії «Американський виборець» була представлена модель «воронки причинності», яка пояснює механізм формування електоральних симпатій. Суть цієї моделі полягає в тому, що на вибір виборця впливає комплекс факторів, що розташовуються в ієрархічному порядку, з різним ступенем впливу. В найширшій частині воронки знаходяться фактори глобального впливу, такі як соціально-економічні умови (культурні фактори), до яких відносяться економічна структура країни, політична система, історичні традиції тощо. Іноді сюди включають також зовнішньополітичні фактори (глобалізація, міграція та інші). Хоч ці фактори й впливають на формування партійної системи, вони ще не мають безпосереднього впливу на виборчі рішення. Далі йдуть фактори соціально-групової лояльності, до яких належать ступінь соціальної диференціації, взаємини між соціальними класами і групами, домінуючі ціннісні орієнтації. На найвужчому рівні розташовуються фактори, які безпосередньо впливають на вибір, формуючи установки щодо кандидатів, політичних програм, групових переваг і партійної ідентифікації.

Розглядаючи раціональну модель електоральної поведінки, варто звернути увагу на погляди М. Вебера. Між його типами соціальних дій та моделями електоральної поведінки можна провести певні паралелі.

Наприклад, положення раціональної моделі вибору відповідає раціональній поведінці, коли виборець обирає ту політичну силу, яка найкраще відповідає його потребам та світоглядним переконанням. Соціологічну модель можна зіставити з ціннісно-раціональною поведінкою, де голосування розглядається як групова солідарність. Соціально-психологічна модель співвідноситься з феноменом спадкового голосування. І, зрештою, афективна поведінка виборців проявляється у формі протестного голосування, коли вибір виробляється не «за», а «проти».

Загалом модель електоральної поведінки, яка складається з елементів класичних моделей, називає когнітивною моделлю. Вона включає широкий спектр факторів, що впливають на електоральні преференції. Серед них: вік, стаття виборця, освіта батьків, виборчі уподобання батьків у молодості виборця, родинні традиції, тип зайнятості, рівень освіти, соціальний статус виборця; поточні економічні події, соціальні зміни, вплив джерел інформації; участь у громадських організаціях, вплив партнера, друзів, значення політики в колі інтересів виборця; сприйняття минулого та уявлення про майбутнє. Хоч ця система і охоплює великий спектр факторів, проте вона значно відрізняється в країнах з різною організацією політичних систем. Малоімовірно, що фактор, як-от наявність електоральних переваг, сформованих у юнацькому віці, матиме значний вплив в Україні, після чого нещодавно сформувався інститут вільних демократичних виборів.

Отож, якщо коротко підсумувати теоретичні підходи до пояснення електоральної поведінки, то можна виділити шість основних моделей, які сьогодні вважаються ключовими. Серед них: – соціально-демографічна модель аналізує електоральну поведінку через вплив різних соціально-демографічних чинників, таких як стать, вік, рівень освіти, місце проживання та інші подібні характеристики; – статусна або соціологічна модель проведення поділу виборців на різні соціальні групи (класові, національні тощо). Вибір виборця залежить від належності до тієї чи іншої групи; – соціально-психологічна модель пояснює електоральну поведінку через

переконання та вподобання виборця, які можуть формуватися протягом тривалого часу. Модель партійно-політичної ідентифікації, яка багато в чому взаємодіє, описана вище, базується на переконаннях, що формуються в процесі життєвого досвіду особистості. Вона частково корелюється з «ідентифікаціями», що створюється на основі переконань, які індивід здобувається протягом свого життя. Однак у цьому випадку виборче рішення значною мірою обумовлено ідеологічними принципами та цінностями, які не лише переведені з дитячого віку, але й формуються під впливом пропаганди та підтримки конкретних програмних положень партій. Модель раціонального вибору, що обґрунтовується на теорії М. Вебера, передбачає, що суб'єкт (зокрема виборець) діє в політичній сфері раціонально. Один з авторів цієї теорії Е. Даунс, стверджує, що теорія функціонує таким чином: громадянин голосує за ту політичну партію, яка, на його думку, принесе йому найбільшу вигоду в порівнянні з іншими. Модель "економічного голосування" є підвидом моделі раціонального вибору, де вибір залежить від оцінки діяльності політичної сили, яка перебувала при владі протягом певного періоду.

Усім відомо, що класичні теорії електорального вибору базуються на емпіричних даних, отриманих із країн котрі мають розвинену політичну культуру та стабільні політичні системи. Тому вони не завжди здатні пояснити виборчі процеси, що відбуваються в суспільствах, які знаходяться на трансформаційних етапах, як наприклад Україна.

1.3. Підходи до методології дослідження виборчої поведінки

Варто, ще раз узагальнити, що електоральна поведінка — це в першу чергу сукупність реакцій та дій виборця протягом певного періоду, який охоплює виборчу кампанію, її активну фазу, сам акт голосування та післявиборчий період. Вона має структурну детермінанту, що включає як внутрішні такі, як статут, вік, освіта, місце, регіональна належність, потреби, цінності та ін., так і зовнішні фактори це соціально-політичні, соціально-

економічні та не менш важливі соціально-культурні аспекти соціального життя людини.

Тому потрібно віддати належне, оскільки виборча поведінка є однією з наймасовіших форм поведінки політичної, то виборча участь — це конкретна форма політичної участі. Водночас, електоральна поведінка є складним соціальним явищем, яке досі немає єдиного загальноприйнятого визначення чи тлумачення через постійні доповнення та критику. У сучасному суспільстві основними проявами електоральної поведінки є участь у виборах або відмовах від такої участі. Головною одиницею аналізу є виборчий вибір, тобто сам акт голосування за певну політичну силу чи кандидата.

Характерною рисою електоральних намірів є комплексне використання різних методів збору інформації. Для підвищення надійності та якості даних необхідно застосовувати методи прикладної соціології, зокрема опитування, аналіз документів і спостереження. Зараз найбільш поширеним є метод особистого формалізованого інтерв'ю, який дозволяє за короткий час отримати значну кількість емпіричних даних для аналізу. Існують різні методики, що використовуються дослідниками для збору інформації. Завдяки сучасним науково-технічним досягненням ці процеси стали набагато швидшими і зручнішими, що дозволяє публікувати кілька хвиль замірів громадської думки під час виборчих кампаній. Для визначення глибинних мотивів голосування більш ефективними є якісні методи, такі як експертні опитування, метод фокус-груп та глибинні інтерв'ю. Проте вони мають обмеження в охопленні широкої виборчої аудиторії, що робить результати таких досліджень потенційно суб'єктивними. Тому оптимальним методом, на нашу думку, є аналіз даних загальнонаціональних репрезентативних опитувань, які дозволяють вивчити електоральні переваги громадян з урахуванням регіональних, соціально-демографічних та ідеологічних аспектів. Тому цей метод буде основою нашого аналізу в роботі.

Основне призначення опитувань - одержання інформації про думки людей, їхні мотиви і оцінки соціальних, економічних, політичних, правових

явищ, про феномени і стани суспільної, групової й індивідуальної свідомості. Оскільки ці думки, мотиви і феномени виступають властивостями людей і вони здебільшого не доступні безпосередньому спостереженню (в розмовах, публічних дискусіях), остільки опитування є головним методом збору необхідної інформації про них. Звідси і велика значимість опитувань.

Сьогодні соціологічне опитування є найбільш розповсюдженим методом дослідження громадської думки. Здається, важко знайти людину, яка жодного разу не була респондентом, тобто тим, хто відповідає на питання соціологічного опитувальника. Є ще два важливих терміна - генеральна сукупність та вибірка. Генеральна сукупність - це та сукупність осіб, інформацію про яких ми хотіли б отримати цим дослідженням.

Короткий огляд основних підходів до визначення та трактування характерних рис феномену політичної участі дозволяє окреслити межі його дослідження. По-перше, політична участь є однією з форм політичної поведінки, що залежить від культурно-історичних особливостей, специфіки політичної системи, типу політичної культури, а також системи суспільних цінностей, потреб, інтересів і орієнтацій особистості як політичного суб'єкта. По-друге, політична поведінка та участь формуються в процесі соціальних комунікацій, що базуються на мотивованих потребах, інтересах, установках, прагненні до самореалізації та досягнення певних цілей. Метою може бути вплив на прийняття та реалізацію рішень з урахуванням громадської думки, на політико-державні інститути, систему соціально-політичних цінностей, а також самореалізація через активну участь у політичних процесах. Політична та громадська участь, як форма соціальної дії, виникають завдяки мотивації — динамічному процесу, який поєднує індивідуальні й соціальні чинники, усвідомлені та неусвідомлені аспекти, раціональне й емоційне, бажане і належне. Крім того, політична та громадська участь формуються під впливом громадської думки, реалізуючись через вибір або створення певної моделі політичної поведінки. Зміст і напрям цієї поведінки залежать від рівня політичної культури, соціалізації, когнітивних здібностей, емоційного

інтелекту, політичної компетентності, навичок критичного мислення та самооцінки. Зрозуміло, що цей перелік соціальних і психологічних передумов не є вичерпним, оскільки поєднання цих чинників є унікальним синтезом психофізіологічних та соціально-психологічних характеристик, складної сукупності змісту, мотивів, установок, ціннісних орієнтацій, переконань та інших спонукань і стримувань соціальної поведінки.

Об'єктивним і зовнішньо спостережуваним проявом свідомої політичної та громадської участі є поведінка. Важливим аспектом у цьому випадку є усвідомлений вибір певної форми поведінки, оскільки саме він свідчить про розуміння особистістю своєї ролі як громадянина та політичного суб'єкта. В цьому контексті варто звернути увагу на явище абсентеїзму, яке в політичній науці зазвичай розглядається як форма протесту і визначається як «ухилення від виконання громадянських обов'язків, свідомо відмова брати участь у виборах, референдумах тощо». Серед причин такої «свідомої неучасті» зазвичай згадують низький рівень політичної культури, недовіру до виборчої системи та її учасників, а також бажання висловити протест проти існуючої форми правління, політичної системи, режиму та соціально-економічної ситуації.

На думку політологів, існують певні непорозуміння у визначенні абсентеїзму та його причин. Неучасть громадян у виборах, як свідоме рішення, фактично вимагає критичного осмислення виборчої системи, учасників процесу, політичної системи та оцінки соціальної, політичної, та економічної ситуації. Ці аналітичні здібності та критичне мислення виборця-абсентеїста говорять про високий рівень політичної свідомості. Крім того, причиною абсентеїзму може бути апатія, байдужість до громадської та політичної сфер, соціальний егоїзм або фокус на власні потреби. З цього і виходить, що краще вважати електоральну байдужість та відчуженість від політичного життя аполітичністю, а абсентеїзм – однією з форм політичної участі або без участі в суспільному житті.

Мотивація для вибору певної форми політичної поведінки залишається непомітною для громадськості, і лише дії політичних суб'єктів виступають об'єктивними показниками політичної та громадської участі. Один з таких показників - участь у національних та регіональних виборчих кампаніях. Важливо відмітити, що у практичному плані показники політичної та громадської активності під час виборів є достовірними і переконливими завдяки своїй всебічності. Тим не менше, їх аналіз передбачає виявлення політико-психологічних факторів, які впливають на мотивацію та рівень цієї активності. Протягом років незалежності України відбулося 22 загальнонаціональні виборчі кампанії, включаючи сім президентських (дострокових та позачергових), вісім парламентських (з яких 4 були достроковими) та сім місцевих. З урахуванням повторних турів виборів Президента України, виборці мали можливість взяти участь у загальнонаціональних голосуваннях 28 разів. Аналіз електоральної активності показав, що рівень участі виборців залежить від гостроти політичної ситуації та можливості врахування громадської думки.

1.4. Основні тенденції у політичних орієнтаціях українців

Правова держава не може існувати без громадянського суспільства. Особливість їх взаємодії за демократичного політичного режиму полягає в тому, що громадянське суспільство підпорядковує собі державу і контролює її. Зв'язок громадянського суспільства з державою, його вплив на неї ґрунтується передусім на принципах демократії. Вихідним із них є принцип народного суверенітету, який проголошує народ єдиним джерелом і верховним носієм влади в суспільстві. А це означає, що влада держави, її суверенітет похідні від суверенітету народу, що громадянське суспільство створює державу для задоволення власних потреб, а не заради неї самої, що держава не повинна вивищуватися над суспільством і покликана слугувати йому, що, зрештою, чиновники існують для громадян, а не навпаки.

Усвідомлення громадянами саме такого співвідношення між громадянським суспільством і державою має принципово важливе значення для формування їх демократичної політичної культури.

У зв'язку з нестабільністю політичної культури та політичного простору загалом, українські дослідники постійно доповнювали й відкривали нові закономірності у своїх дослідженнях. Створення електоральної соціології в Україні пов'язують із отриманням країною незалежності. Одним з перших наукових досліджень, що було повністю присвячене проблемі електоральної культури, є наукова робота О.В. Князевої "Електоральна поведінка як соціокультурне явище". У своїй роботі авторка конкретизувала підхід до вивчення електоральної поведінки як соціокультурного явища, а не лише політичного. Дослідниця також здійснила типологію електоральної поведінки на основі рівня активності виборців, аналізуючи об'єктивні та суб'єктивні фактори, які впливають на цю поведінку.

З висловленнями Е. Ключенка, у незалежній Україні почали з'являтися дослідження, в яких розглядалося заходне сприйняття політичної участі, а також було виявлено опис його причин і факторів. До найважливіших отриманих вітчизняними соціологами наукових результатів він відносить:

1. Процеси розвитку громадянського суспільства (такого, що бере участь у політиці) не супроводжуються автоматичним впровадженням демократичних інститутів. При цьому спостерігається розрив у соціальних очікуваннях між ідеалом демократичного суспільства і реаліями демократії.

2. Рівень політичної участі в суспільстві, яке перетворюється у багатьох відношеннях, обумовлений його загальними (аномія, ізоляціонізм) і специфічними посттоталітарними соціопатіями (патерналізм, амбівалентність).

3. Для перехідного українського суспільства характерний помірний, але не дуже виразний інтерес до політики, стабільно низький рівень участі в організаціях політичної активності, відчуття безсилля перед владою і низька політична компетентність. Ці результати дозволяють зробити висновок про

політичну культуру українського населення, яка, на думку Є. Головахи, між "тоталітарною" і "демократичною" системами займає проміжне положення та є амбівалентною за сутністю.

Якщо говорити про Україну, варто відзначити роботу Б. Ідрісова "Електоральна культура населення України в умовах трансформації суспільства", де розглядається формування електоральної культури на українських землях. Фундаментальні аспекти електорального процесу, такі як роль політичних партій як інститутів демократії, вивчили політологи А. Романюк і Ю. Шведа у книзі "Партії та електоральна політика". Також важливою є дисертація К. Черкашина "Електоральна поведінка населення України в регіональних аспектах", що досліджує проблему підтримки певних політичних сил у окремих регіонах України. Вивчення електоральної поведінки та зв'язаних з нею концепцій стало актуальним у вітчизняних наукових колах, а теоретичні розробки постійно удосконалюються, спонукаючи до нових досліджень, що базуються не лише на західних концепціях, а й враховують місцеві особливості.

У демократичних суспільствах вибори є вираженням активної позиції кожного повнолітнього члена суспільства, який залучений до соціальної діяльності. Термін "суб'єктність" означає активність, що відображає потенціал та наміри виборця. Існує три рівні цієї суб'єктності: перший – об'єктивне усвідомлення дійсності; другий – зафіксована (маніфестаційна) активність, що виступає як потенційна дія; третій – безпосередня поведінка. Вивчаючи електоральні настрої та поведінку, ми можемо визначити, наскільки люди інформовані про політичні процеси, партії, їх програми, а також про підготовку до виборів і перебіг кампанії, що відображає перший рівень політичної суб'єктності. Другий рівень можна оцінити через певність особистих політичних уподобань, готовність підтримати конкретну партію і наміри взяти участь у голосуванні. Найвищим рівнем політичної суб'єктності є фактична участь у виборах – явка на дільниці та голосування, що є реалізацією права та обов'язку. Суб'єктність людини полягає в усвідомленні

правил політичних процесів і дій відповідно до власних переконань, з урахуванням інтересів суспільства. В кожному суспільстві є люди та групи з різним рівнем розвитку особистої та політичної суб'єктності.

Крім того, важливим чинником впливу на голосування індивіда є тип виборчої системи. Вона часто виступає як інструмент реконструкції у руках влади, оскільки встановлення нових правил гри є простішим, ніж зміна більш фундаментальних складових політичної системи. Відомий західний дослідник М. Дюверже виділив декілька ефектів виборчих систем, які впливають на електоральну поведінку. Наприклад, механічний ефект виникає тоді, коли місця у парламенті розподіляються за допомогою певної електоральної формули. Дослідник підтверджував, що виборча система може сприяти деяким політичним партіям і "карає" інших.

Психологічний ефект полягає у тому, що виборці самі намагаються передбачити, які саме партії мають шанси пройти до парламенту. Таким чином, вони стараються не втратити свій голос, голосуючи за "сильніші", на їхню думку, політичні сили. Дюверже підкреслив, що цей ефект працює перш за все у більшітській системі та проявляється під час других за рахунком виборів. Виборчий корпус повинен набути досвід і відчувти вплив механічного ефекту. Інший дослідник Саторі Дж. показав, що психологічний ефект також діє у пропорційній системі виборів.

На цій основі український дослідник Н. Рагозін виявив, що під час парламентських виборів 1998 та 2002 років спостерігалася тенденція механічного ефекту. Як в першому, так і в другому випадку, вибори проводилися за змішаною системою з 4% прохідним бар'єром. Така виборча система сприяла перемозі великих партій та мажоритарних кандидатів із значними адміністративними та фінансовими ресурсами. Щодо виборів 2002 року, які стали другими в історії України за пропорційною системою, було відзначено психологічний ефект. У 1998 році до парламенту пройшли 8 партій та блоків, які отримали загальну підтримку на рівні 65,79%. Фактично 34,21% голосів було втрачено. А вже у 2002 році, 4% бар'єр було подолано 6 партіями,

заполучивши 75,72% голосів. Тобто вдвічі зменшилася частка "втрачених голосів". Ця тенденція тривала і у 2006 році, коли переможні партії здобули 77,73% підтримки, навіть при зменшенні прохідного порогу до 3%.

В Україні виникла модель управління, яку можна умовно назвати «президентською» або навіть «гіпер президентською», хоча формально зберігається парламентсько-президентська система, визначена Конституцією. Оскільки президент В. Зеленський та його команда, зосереджена в Офісі Президента і на керівних посадах у Верховній Раді, фактично мають повний контроль над законодавчою та виконавчою гілками влади. Це створює умови для безперешкодного прийняття рішень, що відповідають інтересам Президента і сприяють реалізації основних положень його передвиборчої програми. Попри те, що більшість громадян незадоволені ситуацією в країні та виконанням владою передвиборчих обіцянок, В. Зеленський залишається найбільш підтримуваним лідером серед населення. Однак рівень цієї підтримки та довіри до Президента стабільно знижується. Політичний режим в Україні традиційно залежить від способу виконання Президентом своїх конституційних обов'язків. Точки відліку для кожного режиму або його зміну додають наступні президентські вибори, тоді результати виборів народних депутатів, дані яких часто не збігаються з датою президентських виборів, здебільшого підтверджують зміну характеру. До цього часу політичний режим в Україні формувався на основі волевиявлення народу під час виборів, які раніше визнаються демократичними. Режим, який представляє Президент В. Зеленський, не ставивши, і його основою стали результати президентських та позачергових парламентських виборів у 2019 році.

Режим характеризується певною стійкістю, що цей показ проявляється на даному етапі явних наслідків для В. Зеленського та його найближчого оточення, незважаючи на кількість непродуманих політичних рішень. Це рішення призвело до низької ефективності державної влади щодо боротьби з поселеннями та організацією вакцинації, численних скандалів, у яких були

замішані і Президент, і його оточення, і члени політичної сили, що його підтримує, а також до зниження міжнародної суб'єктності країни.

Це можна пояснити кількома факторами. По-перше, В. Зеленський, а згодом і партія, орієнтована на нього, «Слуга Народу», стали переможцями чергових президентських та позачергових парламентських виборів у 2019 році, отримавши феноменальний для України результат і отримавши найбільший кредитний довіри виборців за час відновлення незалежності. Суспільство, яке перебуває в постійному стресі після Революції Гідності та початку російської агресії проти України, висловило чіткий запит на нову якість політики та нові політичні практики, які б принести «нове обличчя».

По-друге, Володимир Олександрович та партія «Слуга Народу» під час виборчої кампанії 2019 року використовували підтримку значної частини важливих учасників та стейкхолдерів суспільно-політичних і соціально-економічних процесів в Україні, зокрема, ключових фінансово-промислових груп, авторитетних і місцевих еліт, а також осіб.

По-третє, за останні роки в суспільному сприйнятті значно зменшився потенціал підтримки так званих «старих» лідерів і політичних сил. протягом половини каденції президента лише деякі з них продовжували активно брати участь у політичному житті. Жодна з цих сил не змогла запропонувати суспільству альтернативу політиці чинної влади — свій власний порядок денний. Зазвичай вони зосереджені на збереженні своєї виборчої бази, сподіваючись, що помилки влади остаточно відновлять колишню підтримку.

Головною і визначальною рисою нашої політичної культури є недовіра до влади та державних інституцій. Це проявилось з перших років незалежності України і залишилося актуальним при всіх президентах та урядах. На жаль, це також стосується ставки до Закону. Значний правовий нігілізм характерний як для наших політиків, так і для звичайних громадян. Звідки виникає ця недовіра? На мою думку, всі дві основні причини. Перша — українська нація сформувалася без власної держави, у складі інших держав, що заклало в основу нашої політичної свідомості сприйняття держави та її інституцій як

чужих і ворожих. Друга — під час створення власної держави не відбулося її «привласнення» громадянами та суспільством. Нову державу, її ресурси та власність володіли найбільшою активністю політико-адміністративної та економічної еліти.

Для масової політичної свідомості в Україні характерна амбівалентність політичних цінностей та установок, їхня еkleктична суміш. Більшість українців не довіряють політичним партіям, але водночас на виборах голосують за конкретні партії. Незважаючи на загальну недовіру до партій, чимало громадян, хоча й значно менше, ніж раніше, зберігають відносно стабільні партійні уподобання. Наші співвітчизники не довіряють Верховній Раді, яку вони самі обирають, і ця недовіра виникає майже одразу після виборів.

Також варто зауважити, що однією з характерних рис масової політичної свідомості українців є персоніфіковане сприйняття політики. На парламентських виборах більшість українців голосує не стільки за ідеології чи партійні програми, скільки за конкретного політичного лідера та відповідну партію, яку він очолює. Єдиними винятками були підтримка націоналістів і комуністів, де особистість лідера не відігравала такої важливої ролі. Персоніфіковане сприйняття політики серед виборців призводить до створення персоніфікованих політичних проектів і культів лідерів. Сама ж політична поведінка українців така у якій переважає емоційне сприйняття, а не раціональний підхід. Емоційні настрої часто беруть верх над реальними інтересами, що призводить до явища, яке я називаю "емоційними гойдалками" української політики. Завищені і тим не менш буває, що часто не обґрунтовані очікування, які виникають після перемоги певних політиків на президентських виборах або після великих Майданів, швидко змінюються розчаруванням. Це, у свою чергу, викликає постійні політичні коливання та збільшує політичну дестабілізацію.

Продовжуючи про особливості політичної культури та масової політичної свідомості українців, варто розуміти, що це дуже неоднорідні й

суперечливі явища. Оскільки у політичних поглядах та ставленні до політики представників різних соціальних груп, регіонів і поколінь можна спостерігати не лише значні відмінності, а й суттєві розриви. Наприклад, найбільш активними виборцями є пенсіонери, тоді як молодь часто демонструє аполітичність. Проте практика показує, що з роками а особливо після початку повномасштабного вторгнення країни агресора політична активність молодих людей зростає, і вони починають брати участь і висувати свою активну позицію. Крім того, саме молодь відігравала важливу роль у всіх останніх революціях в Україні. Хоча це невелика, але значуща частина населення проявляє активну громадянську політичну позицію. На жаль в Україні не дуже слабо розвинена політична культура а особливо культура політичної участі, натомість набагато більше поширена практика вуличних протестів. Однак, хоча на майданах може здобувати перемогу революційна меншина, на виборах переважає консервативна більшість. Це, в свою чергу, призводить до політичних дисонансів у постреволюційний період.

Це загальні, достатньо усталені характеристики політичної культури українців. Проте в останні роки ми спостерігаємо суттєві й суперечливі зміни в політичних установах та настроях громадян. Найперше, це величезне розчарування та значне зростання недовіри до всіх політичних лідерів, як тих, хто при владі, так і опозиціонерів. Якщо взяти до уваги різні дані соціологічних опитувань, то на сьогодні жоден з українських політичних лідерів немає позитивного балансу довіри та недовіри тому, що більшість тих респондентів не довіряє політичним лідерам загалом. Жоден із відомих політиків не має рівня повної або відносної довіри. Розчарування в політиках траплялося й раніше, але такого значного падіння довіри не було за всі роки незалежності, звичайно, що на це впливає повномасштабне вторгнення. Раніше, навіть після розчарування в одних лідерах, з'являлася надія на інших, проте зараз цього не відбувається. Якщо ця тенденція збережеться, це може призвести до виникнення антисистемних політичних рухів або суттєвих змін у політичній системі.

Практика останніх десятиліть яскраво підтверджує здатність українського суспільства до мобілізації. Це проявилось у формах самоорганізації, таких як громадські рухи з регіональним представництвом під час Помаранчевої революції та Революції гідності, об'єднання волонтерів для підтримки добровольчих загонів у перші роки війни, а також «позаінституційна» благодійна допомога людям, які були переміщені з тимчасово окупованих територій. Окрім цього, важливим явищем став всенародний рух підтримки Збройних Сил України після початку повномасштабного воєнного вторгнення росії.

1.5. Варіації електоральної поведінки по території України

Політична культура, будучи частиною загальної культури, є не лише результатом історичного досвіду, процесом збереження й відтворення традицій і моральних норм, спрямованих на гармонізацію суспільного життя, але й комплексною характеристикою політичної свідомості. Вона виступає як система суспільних і особистісних цінностей, а також чинником, що визначає масову та індивідуальну поведінку. У цьому контексті важливо підкреслити, що політична поведінка не зводиться до біхевіористської концепції «стимул – реакція», яка ігнорує свідомість, а психіку обмежує лише різними формами поведінки, що виникають під впливом зовнішнього середовища. Науковий інтерес до вивчення поведінкових аспектів суспільно-політичного життя зростає через усвідомлення того, що політика, як цілеспрямована діяльність з управління суспільними процесами, організації соціальної комунікації та взаємодії між людьми та їх групами, є результатом участі самих людей. Це система інститутів, символічна реальність та набір методів і засобів для реалізації стратегічних інтересів, спрямованих на досягнення певних цілей. Політичне життя створюється, відтворюється та змінюється людьми через їх безпосередню участь.

Вибір є потужним інструментом для формування просторової політичної структури суспільства та відображення цього в електоральній поведінці громадян. Електоральне структурування території в умовах перехідного суспільства обмін на регіональні політико-культурні особливості та звітності, що важливо для розробки регіональної політики та стратегії перетворення. Дослідження цих регіональних особливостей займаються політологами, соціологами, географією та історією, закінчуючи це складне та багатогранне питання. З початку XX століття в західних країнах розвивається електоральна географія, що є міждисциплінарним синтезом кількох наук. Однак ця дисципліна не вирішує всі проблеми, які постають перед політичною наукою в дослідженні виборчого простору та поведінки на регіональному рівні. Класичні теоретико-методологічні підходи до вивчення електоральної поведінки (екологічний, соціологічний, соціально-психологічний, раціонально-інструментальний) розроблені на основі досвіду західних демократій, але в умовах пострадянського суспільства, де відбувається нестабільна партійна ідентифікація, змінна соціальна структура та регіональна диференціація, їхнє застосування обмежене. Тому існує потреба в методологічній адаптації та синтезі моделей, щоб знайти відповідні інструменти для дослідження вітчизняного електорального простору, зокрема до того складу входить і регіональний контекст.

У роботах українських науковців значну увагу приділено вивченню територіальних аспектів виборчої поведінки громадян України. В цьому контексті варто згадати дослідження В. Березинського, О. Вишняка, А. Колодія, А. Нікіфорова, Ю. Остапця, А. Романюка та Л. Скочиляса, А. Черкашина та інші, які аналізують поведінку виборців як на рівні окремих регіонів та виборчих хвороб, так і в контексті території України в цілому або за весь період незалежної України.

Проблема регіональної диференціації електоральної поведінки громадян України є актуальною лише в наукових дослідженнях, а й у політичній риториці. Особливо це застосовується поняття «регіоналізація» або «розколу»

країни вздовж осі «захід-схід», яке часто вимагає політики для маніпуляцій та спекуляцій. У розгляді цієї проблеми, на мою думку, необхідно звернути увагу на питання: узагальнення основних підходів до виборчого структурування території України; визначення ключових факторів, що впливають на регіональну диференціацію електоральної поведінки; виокремлення основних етапів виборчої історії країни в контексті прояву регіональних особливостей. Політичне структурування території України на основі виборчих результатів не завжди збігається з її адміністративно-територіальним устроєм, що дозволяє використовувати так звані «виборчі» регіони. Кожен неформальний виборчий регіон має свою виборчу культуру, в якій відображаються особливості політичної культури, політичної поведінки та участі, які стають помітними під час виборчих процесів. Дослідники цієї проблематики по-різному викликають кількість виборчих районів в Україні та їхніх регіональних межах, часто виокремлюючи 4–7 виборчих регіонів і субрегіонів у географічних координатах країни.

Апріорі, об'єднання в регіони не скасовує чи об'єднує гетерогенності та неоднорідності включених територіальних одиниць, кожна з яких має свою електоральну специфіку. Наприклад, на заході виділяються ще чотири субрегіони — Закарпаття, Буковина, Галичина та Волинь. До того ж електоральна поведінка мешканців Закарпаття помітно відрізняється від інших західних областей. Оскільки, електоральне районування не усуває дослідницьких труднощів, оскільки регіональні електоральні межі великих регіонів є досить умовними, а в межах малих — більш локалізованими.

Рівень ідеологічних та ціннісних різниць між регіонами коливається від Західного (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська область) до Східного (Донецька, Луганська область, АР Крим). В умовах, коли немає суттєвих розбіжностей між вченими щодо територіального складу цих полюсів, основою поділу служать різні орієнтації населення у відношенні до історичного минулого, геополітичних позицій, ідеологічних цінностей та вживання української мови.

У цьому контексті проміжні електоральні регіони набувають великого значення, оскільки вони роблять український політичний простір більш гнучким, мають потенціал узгодження та запобігають розділенню на західні та східні угруповання. Політичні сили активно змагаються за голоси виборців з цих "середніх" або "перехідних" регіонів під час виборчих кампаній. Для розуміння проблем регіональної відмінності у електоральному поведінці важливо розглянути основні фактори, які це визначають. Дослідники виділяють комплекс факторів як довгострокового, так і короткострокового характеру, які є об'єктивними та суб'єктивно обумовленими.

У зв'язку з історично-культурним аспектом можна визначити такі фактори територіальної різноманітності в Україні: різна історія територій, багатоякуваність населення, різноманітність в релігійних переконаннях, особливості мови, психологічні особливості мешканців, які впливають на світоглядні орієнтири та виборчу поведінку громадян. Політичний поділ в Україні зберігається достатньо стійко, оскільки відображає, насамперед, її історико-культурну регіональну специфіку. Процес територіальної різноманітності в Україні має тісний зв'язок з формуванням регіональної ідентичності, яка набуває важливості у відповідальних та кризових ситуаціях. Леонід Угрин виділяє наступні особливості українського регіонального контексту:

- а) Регіональні різниці виявляються значно глибшими, ніж у країнах Європи, і набувають рис цивілізаційного характеру.
- б) Регіональні ідентичності виникли раніше, ніж сформувалася держава.
- в) На Сході та Півдні переважають регіональні та місцеві ідентичності, вони мають важливість над загально національною і державною.
- г) Існує дихотомія між регіональними ідентичностями Заходу та Сходу, особливо на ідеологічному і політичному рівнях, що містить елементи чужинності у взаєморозумінні.
- д) Регіональні і політичні ідентичності взаємодіють між собою.

е) Спроби створення етнічних різниць (української та російської) як основи західноукраїнської та східної української ідентичності.

Отже, враховуючи все вище перераховане можна зазначити той факт, що криза ідентифікації, яка має тривалий характер, стає помітною. Тому наукові дослідження у цьому напрямку мають велике значення для підвищення культури виборців, розвивання пристрасті до обраних представників та виклику почуття відповідальності за свій вибір.

Висновок до 1 розділу

Підсумовуючи, слід зауважити, що будь-яке демократичне суспільство базується на інституті вільних та чесних виборів. На виборах громадяни стають активними учасниками політичного процесу. Особливості електоральної поведінки, як частини політичної поведінки, набувають важливого значення під час виборчих кампаній.

Також вже згадані основні принципи виборчої поведінки були сформульовані дослідниками різних наукових шкіл, які вивчають суспільства з встановленими політичними системами. Вони пояснюють значення та характер голосування за допомогою різних факторів впливу (соціально-демографічні, психологічні, економічні, класові та інші). Проте перехідні суспільства, де відбуваються соціально-економічні та політичні зміни, характеризуються нестабільною та іноді хаотичною виборчою поведінкою. З цієї причини класичні теорії не завжди можуть пояснити певні явища.

В ході еволюції виборчих парадигм розвинувся також і політичний маркетинг та виборчі технології і відтоді електоральна поведінка стала об'єктом маніпуляцій. Піддаючись значному інформаційному впливу від ЗМІ, виборці формують певний образ, що часто може не відповідати їх справжнім переконанням. Тому вибір здійснюється на основі ефемерних симпатій. Дослідження феномену електоральної поведінки та виявлення основних її

тенденцій з урахуванням місцевої специфіки дозволить уникати таких маніпуляцій, формувати єдність думок та стійкість переконань.

Також виявлено, що при виборах політичні лідери використовують різні чинники та мотиви електорату в конкретних умовах, що відповідають ідеям електорату, виборця або групи людей, партії. Встановлено, що на електоральну поведінку впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. До цих чинників відносять психологічний, соціальний, культурний, духовний та економічний розвиток людини та суспільства. Політична система держави та політика створюють різні соціальні норми як засіб для маніпулювання та впливу на електоральну поведінку громадянина. Узагальнюючи, було відзначено, що кількість чинників, що впливають на політичну поведінку виборця, була проаналізована у дослідженнях. Дослідження їх впливу на електоральну поведінку є важливим питанням дослідження під час виборів для політологів та соціологів. Були визначені форми та види електоральної поведінки.

РОЗДІЛ LL. ФАКТОРИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ

2.1.Тенденції у виборчих поглядах та мотиваційні основи прийняття рішень

Під час трансформації політичної системи всі її складові, включаючи політичну культуру, зазнають змін. Як і в інших країнах пострадянського простору, суспільно-політичні зміни, що відбуваються в Україні з кінця 1980-х - початку 1990-х років, призвели до трансформації політичної свідомості українців. Сьогодні вона відображає протиріччя політичних цінностей і орієнтацій кількох історичних періодів, що призводить до ідеологічної змішаності та роздробленості української політичної культури.

Українці відзначають у своїй політичній культурі тенденції до байдужості у відношенні до політики, віру у державу та прагнення до рівності, які закріпилися під впливом історичних умов розвитку країни. Ці установки перешкоджають усвідомленню масовими маси демократичних цінностей. Пасивне ставлення українців до політичного життя перешкоджає узгодженню інтересів різних суспільних груп і їх спільному захисту, гальмує нормальний політичний процес та призводить до кризи самоідентифікації. Це спонукає відчуття соціальної безпорадності та відсутності відповідальності, а також страх перед змінами у суспільстві.

У демократичних країнах влада походить від народу. Це закріплено в Основному законі України, де зазначено, що «Носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ» (ст. 5). Конституція України та законодавчі акти, які регулюють політичні та соціальні права, надають широкі можливості для участі громадян у політичному процесі, включаючи участь у виборах, управління на місцевому рівні, контроль за владними структурами, участь у громадських організаціях.

Вибори часто відбуваються у двох формах організації: організованих та спонтанних. Коли електоральна поведінка включає всі прояви активності виборців у політичній сфері, результатом є організовані вибори та усвідомлена поведінка людини в цьому політичному процесі. Такий напрямок поведінки громадян представляє собою політичні дії, коли взаємодіють виборці, політичні партії та кандидати. Часто різні особи, а також соціальні групи та спільноти проявляють несвідому політичну поведінку та мають мотиви, які не завжди є усвідомленими. Тому дослідження політичної поведінки є дуже актуальною проблематикою, особливо в умовах постійних змін у політичній реальності.

Соціально-економічна політика держави загалом і повністю впливає на ресурси виборців та різні напрямки їх поведінки, сприяючи особистій свободі та незалежності. Політика держави визначає фактори, які впливають на активність електорату на виборах, включаючи підтримку політичних кандидатів, зацікавленість у програмах і біографіях лідерів. Ключовим мотивом для виборця є задоволення соціальних та статусних потреб, а внутрішні фактори включають соціальні потреби, спрямовані на досягнення соціального статусу та особистісного зростання через доступ до різних ресурсів. Ці внутрішні фактори об'єднують різні елементи, норми, цінності та прийняті виборцем рішення.

Наукові дослідження для того і створюються, щоб в першу чергу дізнатись про всі можливі мотивації активної поведінки громадян у формі протесту. Аналізується стан виборця, де його політична поведінка відображає невдоволення діями політичного уряду. Заінтересованість громадян у протесті виникає, коли спостерігається відсутність позитивного взаємодії з владою, яке сформоване уболіванням електорату через відмінність між фактичним станом та очікуваними результатами від виборів, а також порівнянням колишнього рівня життя з поточним станом. Це є результатом економічного підйому, що постає внаслідок депресії у євроселищу та виступає як фактор економічних

змін. Невдоволення політичним режимом правлячої еліти проявляється у протестній активності виборців або апатії, яка проявляється у формі відмови брати участь у виборчих процесах. Під час аналізу проблеми політичного протесту та апатії, виявляється, що абсентеїзм і протестна поведінка вказують на незадоволення діями політичних лідерів та існуючою політичною системою.

Таким чином, політична поведінка визначається активністю політичної діяльності, яка досліджує форми вияву електоральної поведінки та вплив на дії політичної системи, іншими словами:

1. Участь виборця у політичних партіях та групах підтримки, організаціях підтримки лідера та партії.
 2. Реакція виборців на дії політичних лідерів та їх партій.
 3. Пряма участь громадянина у політичних партіях як кандидата та члена партії.
 4. Виконання громадянином політичних функцій у партіях або особисто.
 5. Делегування повноважень громадянину у політичному процесі під час виборів та участь у політичних діях, які впливають на електоральну поведінку.
- Ці політичні дії можуть проявлятися у різній активності електорату від високої до низької активності під час виборчого процесу.

У сучасній Україні переважає пасивна політична культура. Елементи активістської культури, яка сприяє формуванню активної громадянської позиції, мають обмежений розвиток. Чітка громадянська позиція, ініціативність, почуття відповідальності за стан справ у країні є рідкісні серед українського суспільства. У країні ще не створено громадянську культуру, де більшість громадян переконані в тому, що вони можуть відігравати та грають активну роль у політиці. Сучасне українське суспільство відзначається більш низьким рівнем розвиненості політичної культури порівняно із країнами стабільної демократії, меншою активністю громадян, обмеженою політичною освіченістю населення та слабкою політичною ідентичністю. Сам процес

формування громадянського суспільства відбувається повільно, і за останній час помітного підвищення суспільно-політичної активності людей не відбулося. Тим часом віра громадян у свої здатності брати реальну участь у керуванні державними справами та контролювати діяльність влади значно зменшилась.

Це пояснюється тим, що наприклад в країні 5-6 років до повномасштабного вторгнення спостерігалася тенденція до зменшення частки громадян, які відчувають суб'єктивну причетність до суспільно-політичного життя. Подібна і в історії української політичної думки чи не перша така тенденція відбувалася в проміжку з кінця грудня 2004 року по листопад 2009 року, де показник суб'єктивного відчуття громадянсько-політичної залученості, що є важливою психологічною характеристикою політичної участі, знизився вдвічі (з 22% у грудні 2004 до 11,5% в листопаді 2009 року) і практично наблизився до рівня, який фіксувався до "помаранчевої революції" (8,5%). Кількість респондентів, які не відчувають свого впливу на суспільно-політичні процеси, навіть перевищила "дореволюційний" показник (74,8% і 67,6% відповідно). На той час більшість українців вважали, що не можуть впливати на дії влади: 72,4% вважали, що не впливають на центральну владу, а 62,8% - на місцеву. З 2006 по 2008 рік кількість громадян, які вірять у свою неспроможність контролювати владу, збільшилася більш як удвічі (від 27,6% у 2006 до 69,4% у 2009 році). У сучасному українському суспільстві тривожним показником політичної культури є повне знецінення моральних принципів та відсутність громадянської відповідальності. За результатами соціологічних досліджень, 60% населення не відчуває особистої відповідальності за ситуацію у країні чи навіть у своєму селищі, а 10% опитаних мають труднощі з визначенням своєї позиції у цьому питанні.

Брак громадянської відповідальності в цьому розумінні, є серйозною проблемою, яка заважає нормальному розвитку демократичного суспільства, оскільки його ефективність безпосередньо залежить від відповідальної

самоорганізації громадян, їх здатності досягати консенсусу. Ситуацію ускладнює те, що в країні відсутнє реальне та ефективне верховенство права через системну безвідповідальність політичної еліти, що призводить до поступового утвердження безвідповідальності на рівні щоденної практики, а також до ще більшого відчуження громадян від політики, до загальної правової девіації, поширення в суспільстві настроїв апатії, песимізму та цинізму на тлі стійких патерналістських установлення для широких верств населення. Рівень довіри населення до інститутів громадянського суспільства залишається невисоким. Наразі лише третина українців (34,6%) має довіру до громадських організацій, а 23,9% довіряють політичним партіям. Протягом останніх десяти років рівень довіри до громадських організацій коливався від 20,6% до 36,6%, а позитивний рейтинг політичних партій не перевищував 24,1%. Також за даними можна прослідкувати тенденцію недовіри, а саме той факт, що українці сумніватися у здатності політичних партій відповідно представляти їх інтереси. Майже половина населення (40,4%) вважає, що партії не відображають інтереси певних соціальних груп і не підтримують постійні зв'язки з ними. Більшість людей (74%) вважають, що партії зацікавлені лише у забезпеченні свого представництва в органах влади, навіть коли вони говорять про захист тих чи інших шарів населення, насправді вони захищають інтереси дуже обмеженого кола осіб, які стоять близько до їх керівництва. Недовіра до політичних партій, відсутність стійкої соціальної бази, відмова більшості громадян у необхідності багатопартійної системи – це природний результат неузгодженості потреб партій, які діють в Україні, та всієї партійної системи із потребами суспільства, винятково високого рівня політичної корупції, відсутність ефективної постійної комунікації партій з виборцями, загальної політичної апатії, а також недостатньої структурованості суспільства, низького рівня сформованості міцного середнього класу.

Протягом п'яти-шести років до початку повномасштабного вторгнення спостерігалася тенденція до збільшення кількості протестних акцій, що

свідчить про зростання політичної участі. Хоча багато з цих заходів мали нетрадиційний характер, загальне збільшення рівня громадянської активності свідчить про позитивні зміни у політичній свідомості людей та їх поступове усвідомлення свого права впливати на дії влади.

Суспільно-психологічне середовище у суспільстві - це один із чинників, який впливає на формування як громадської свідомості взагалі, так і системи цінностей зокрема. Перед початком широкомасштабної російської агресії в Україні переважали критичні оцінки того, як розвивається країна. Так, у грудні 2021 року більшість (65,5%) респондентів вважали, що події в Україні розвиваються в неправильному напрямі, у той час як лише 20% опитаних назвали правильним розвиток подій.

Емоційна атмосфера, що виникала навколо оцінки ситуації в Україні, була характерною для українського суспільства. Після вибору нового Президента спостерігалися короткі "сплески" соціального оптимізму, але особливо це проявлялося в перших місяцях після приходу до влади В. Зеленського. Наприклад, у вересні 2019 року 57% опитаних вважали, що країна рухається у правильному напрямку, тоді як лише 17% вважали, що це не так. Однак з часом рівень соціального оптимізму знову почав зменшуватись.

Після широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну, відсоток тих, хто вважає, що ситуація розвивається в правильному напрямку, практично зросла порівняно з попередніми показниками. Згідно з опитуванням, проведеним Центром Разумкова у вересні-жовтні 2022 року, 51% опитаних вважали, що події в Україні розвиваються в правильному напрямку, тоді як лише 28% думали, що це відбувається в неправильному напрямку.

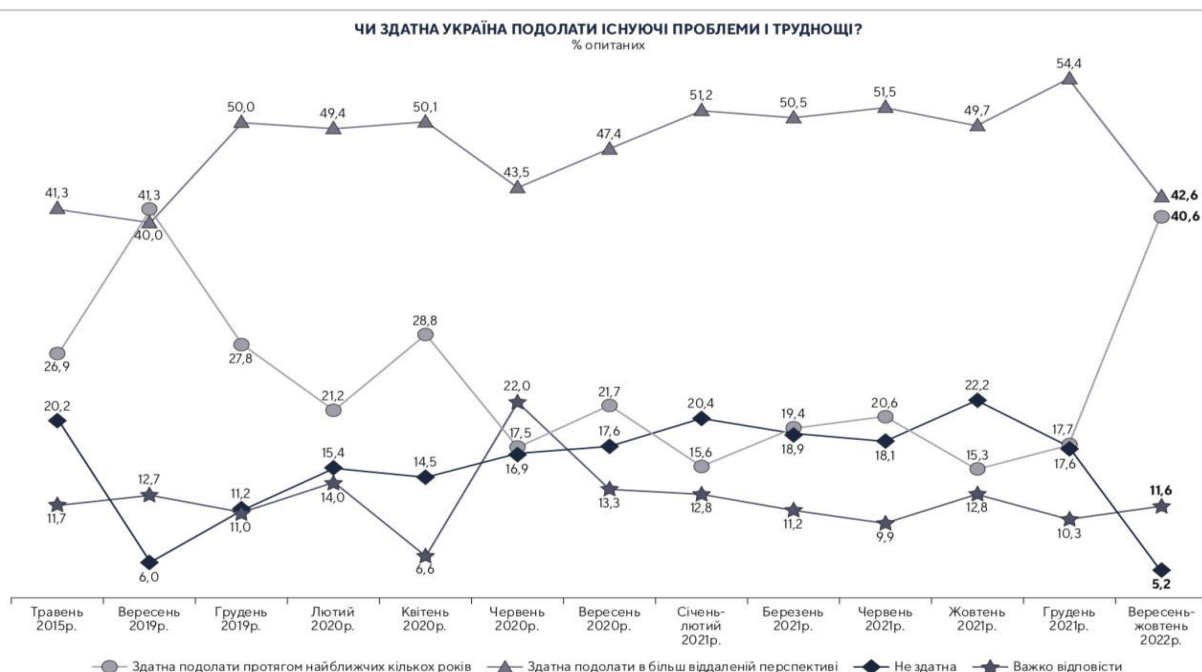

Зображення 1. “ЯКЩО ГОВОРИТИ В ЦІЛОМУ, ПОДІЇ В УКРАЇНІ РОЗВИВАЮТЬСЯ У ПРАВИЛЬНОМУ ЧИ НЕПРАВИЛЬНОМУ НАПРЯМІ?”

Якщо збільшення соціального оптимізму у зв'язку зі зміною влади можна пояснити надіями на позитивні зміни, що прийдуть із новою владою, то збільшення впевненості в тому, що події рухаються у правильному напрямку через війну, виглядає парадоксально. Проте це можна пояснити тим, що це не оцінка ситуації зараз, а оцінка її перспектив і напрямків розвитку.

І поліпшення цих оцінок може бути спричинене тим, що: у суспільстві відбулося об'єднання, зумовлене потребою в боротьбі зовнішнім ворогом; сформована чітка мета суспільного розвитку та суспільних дій, де ключовим поняттям є перемога; в суспільстві з'явилося чітке уявлення у системі координат "свої" та "чужі", що визначає ясне уявлення про те, що необхідно робити. Від початку повномасштабної війни громадяни стали помітно більш оптимістичними у своїх оцінках існуючих проблем і труднощів. Наприклад, якщо у грудні 2021 року 18% респондентів вважали, що Україна зможе подолати ці проблеми і труднощі протягом наступних кількох років, то у вересні-жовтні 2022 року ця частка зростала до 41%. Проте, одночасно частка тих, хто вважав, що Україна здатна це зробити в далекому майбутньому,

зменшилася з 54% до 43%, а частка тих, хто взагалі вважав, що Україна недостатньо сильна для подолання проблем і труднощів, скоротилася від 18% до 5%.

Зображення 2 “ЧИ ЗДАТНА УКРАЇНА ПОДОЛАТИ ІСНУЮЧІ ПРОБЛЕМИ І ТРУДНОЩІ?”

Так часто всі говорять про фактор довіри в суспільстві але мало хто пояснює складові а це, передусім, довіра між індивідами, соціальними групами та до соціальних інститутів, яка забезпечує певну стійкість суспільства до негативних чинників, як з боку навколишнього середовища, так і через вплив внутрішніх факторів, які можуть перешкоджати ефективному функціонуванню соціальної структури.

Довіра тісно пов'язана з емпатією — здатністю розуміти і відчувати проблеми та емоції інших членів суспільства. Більша частина населення України не вважає, що може довіряти більшості людей, що може бути спричинено впливом війни на громадську свідомість.

У порівнянні з 2020 роком, відсоток тих, хто має позитивне ставлення до інших членів суспільства зменшився з 30% до 24% при сталому відсотку тих, хто вважає, що слід бути дуже обережним у стосунках з іншими людьми. Ситуація війни змусила громадян виявляти більше солідарності: вони

почувають себе все ближче до мешканців свого міста, села, області, країни та навіть світу в цілому. Наприклад, висловити відчуття близькості до мешканців свого міста (села) заявили 75% людей у 2022 році у порівнянні з 49% у 2020 році; з областю — з 60% до 31%, з країною — з 69% до 33%, з Європою — з 23% до 9%.

Щодо відчуття близькості до світу, міра тих, хто відчуває себе «дуже близьким», не змінилася суттєво (з 13% до 10%), але зросла частка тих, хто відчуває себе «близьким» (з 35% до 22%).

Найвищий рівень довіри серед українців є до Збройних Сил (96% повністю або частково довіряють їм), Президента (82%), гуманітарних та благодійних організацій (78%), Церкви (70%), університетів (62%), жіночих організацій (59,5%), державних установ та поліції (по 55%), а також екологічних організацій (54%).

Зображення 3

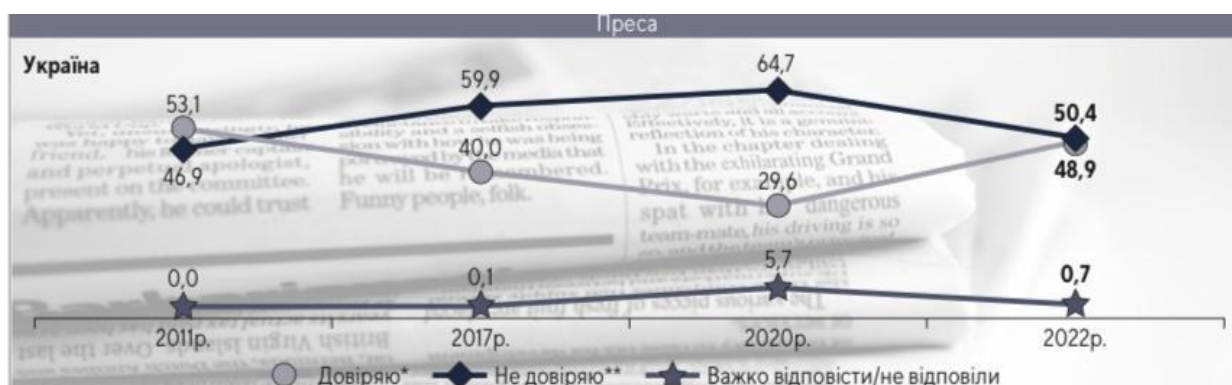

Зображення 4

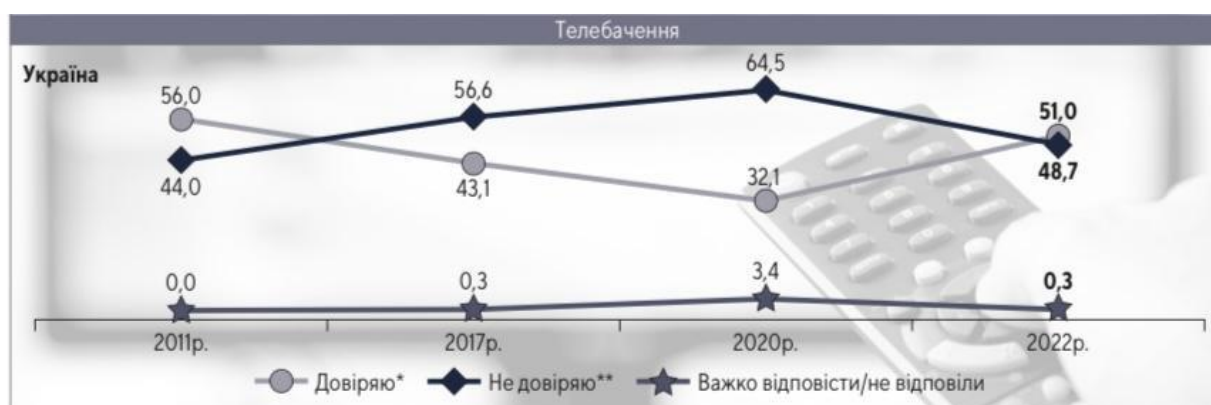

Зображення 5

Однак ставлення до Уряду є суперечливим (51,5% висловлюють довіру, але 48% висловлюють недовіру), подібна ситуація спостерігається у відношенні телебачення (відповідно 51% і 49%) та преси (відповідно 49% і 50%).

Зображення 6

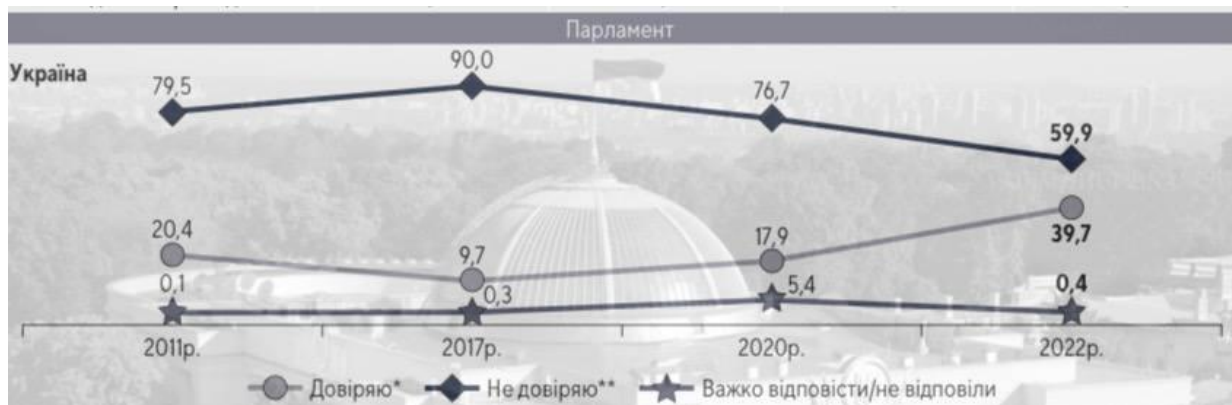

Зображення 7

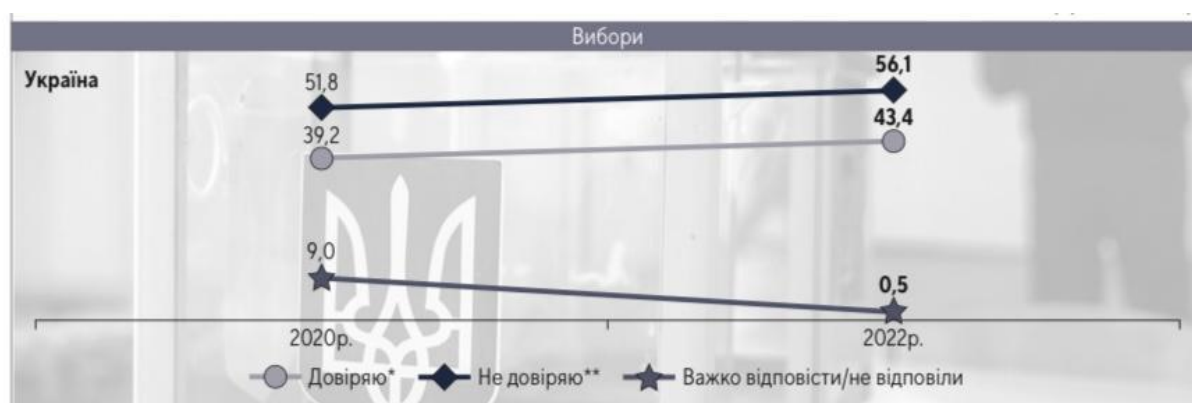

Зображення 8.

Найчастіше незадоволення висловлюється у відношенні до політичних партій (не мають довіри до них 77%), судів (72%), банків (66%), профспілок (64%), Верховної Ради (60%), великих компаній (57%), та до виборів як соціального інституту (56%).

Зображення 9

Зображення 10

Протягом перших місяців після обрання, за даними опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова у вересні 2019 року, Володимир Зеленському довіряло 79% громадян. Проте у грудні 2020 року

ця частка зменшилася до 31%. Поточне зростання довіри до рівня 82% найімовірніше пов'язане із високою оцінкою діяльності Президента під час війни. Переважна більшість респондентів у всіх регіонах (від 76% до 87%) віддає перевагу Президенту, зокрема 84% українців, які спілкуються мовою українською в родині, та 79% російськомовних громадян. Також відсоток прихильників основних ідеологічних напрямів, а також ідеологічно невизначених громадян, які довіряють Президенту, є значною частиною вибіркової досліджуваної групи.

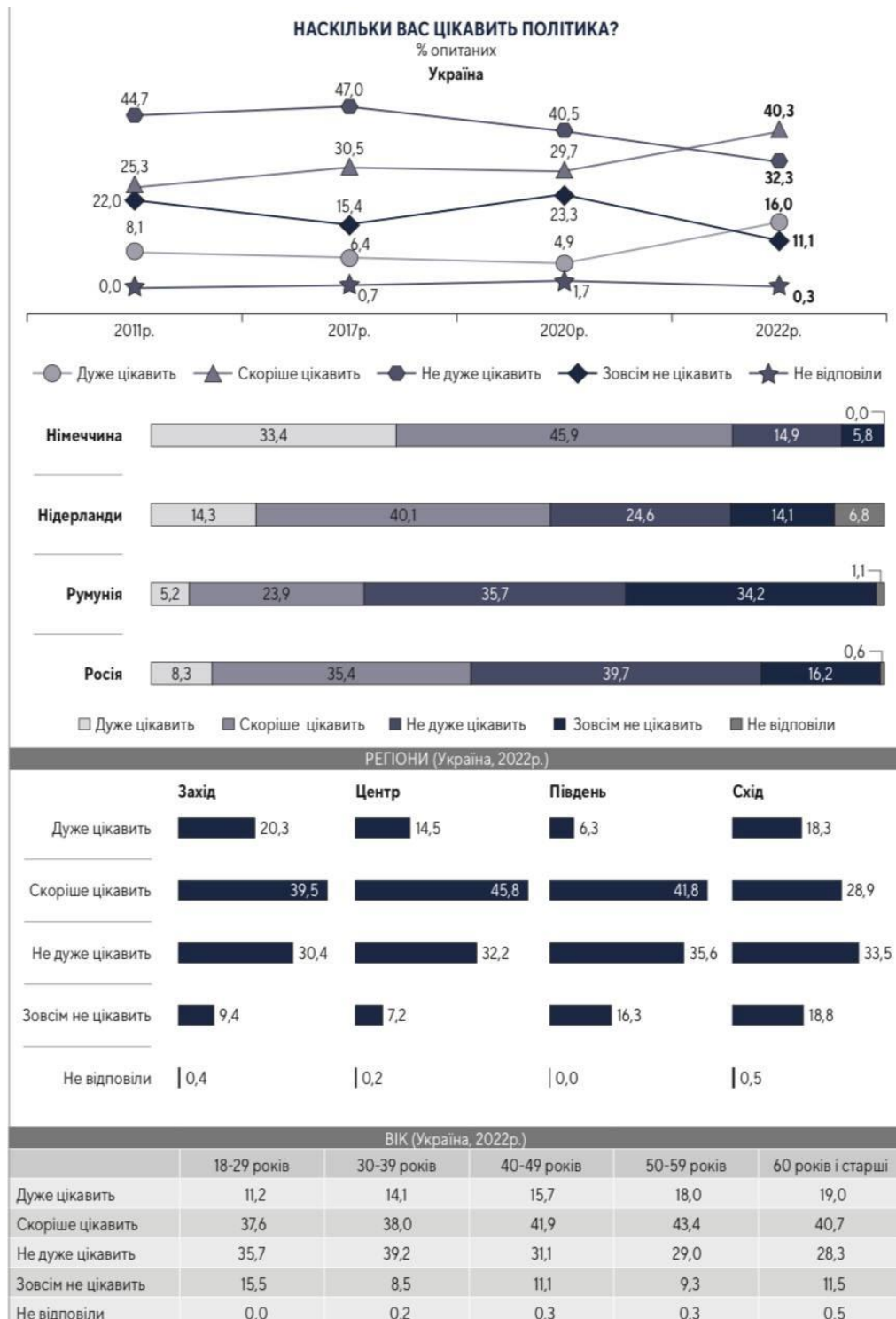
Зображення 11

Близько однієї третини громадян у період 2011-2020 років відповідали, що вони або дуже цікавляться політикою, або скоріше цікавляться нею. Тоді як між 62% та 67% відзначали, що не особливо цікавляться політикою або не цікавляться нею взагалі. Ці показники були порівняно схожими із тими, які були зафіксовані у 2018 році в сусідній Румунії під час сьомого опитування "The World Values Survey" — де 29% громадян цікавилися політикою, а 70% — ні. (у зображенні 12).

Прецедент для впливу на урядові дії в Україні зазнав змін у порівнянні з 2020 роком. Згідно з даними, кількість людей, які вважають, що політична система країни дозволяє людям, які подібні до них, впливати на урядові дії "певною мірою", зросла з 18% до 25%.

Тим часом, частка тих, хто вважає, що система дозволяє людям, як їм, впливати на уряд "безумовно" або "достатньо", залишається практично незмінною (17% в 2020 році і 19% в 2022 році).

Кількість осіб, які вважають, що політична система не надає їм можливості впливати на дії уряду, скоротилася з 34% до 26,5%.

Зображення 12 “НАСКІЛЬКИ ВАС ЦІКАВИТЬ ПОЛІТИКА?”

ЧИ ДОЗВОЛЯЄ ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА В НАШІЙ КРАЇНІ ТАКИМ ЛЮДЯМ ЯК ВИ МАТИ ВПЛИВ НА ДІЇ УРЯДУ?
% опитаних

	Україна		Нідерланди	Казахстан
	2020р.	2022р.		
Безумовно, дозволяє	3,0	5,5	3,5	11,8
Достатньою мірою	13,9	13,9	15,8	31,9
Певною мірою	18,4	24,9	32,2	25,4
Недостатньо	25,3	27,5	23,7	19,8
Ні	34,0	26,5	10,5	4,0
Важко відповісти/не відповіли	5,4	1,8	14,3	7,2

Зображення 13 «Чи дозволяє політична система в нашій країні таким людям як Ви мати вплив на дії уряду?»

Той відсоток населення, що має виражені погляди європейської інтеграції в Україні у меншості, на відміну від їх опонентів, відчують, що політична система не дозволяє їм впливати на рішення уряду (відповідно 24% та 35%). Також чоловіки відчують цей недостатній вплив у меншій мірі, ніж жінки відповідно 23% та 30%.

Громадянське суспільство в Україні на даний момент ще не досягло необхідного рівня розвитку, щоб стати активним учасником соціальних змін. Політичні партії та громадські організації поки що не можуть повністю мобілізувати політичні ресурси суспільства, забезпечити представництво та узгодження інтересів громадських груп. Політичне життя залишається дуже персоналізованим: під час виборів більшість українців віддають перевагу не політичним програмам партій, а партійним лідерам.

2.2. Залучення громадян до політичного процесу як важливий фактор впливу на формування їхньої думки та поведінкових зразків

Політична культура, що є складовою загальної культури, не лише впливає з історичного досвіду та процесу збереження традицій і моральних норм, які спрямовані на гармонійне співіснування, але є також важливою характеристикою політичної свідомості, системою цінностей суспільства та

особистості, а також визначником масової та індивідуальної поведінки. У цьому контексті варто підкреслити, що політична поведінка не є простим "стимул - реакція" на побудові бігевіоризму, який ігнорує усвідомлення, а складається з різноманітних форм взаємодії, сформованих під впливом зовнішнього середовища.

У сучасних наукових дослідженнях поняття "політична поведінка" розуміється як сукупність реакцій людини на політичну дійсність, яка включає як внутрішні рефлексії (думки, сприйняття, установки, переконання та інше), так і практичні дії, пов'язані з цими реакціями. У демократичних суспільствах надзвичайно важливим є розширення політичного простору шляхом залучення громадян та їх об'єднань до свідомої участі у політичному житті, удосконалення та пошук нових форм цієї участі, врахування впливу громадської думки на розвиток політичного процесу. Тому для політичної науки є важливим усвідомлення поведінки як складної сукупності смислів, мотивів, установок, ціннісних орієнтацій, спонукань і стримувань, переконань, а також дій чи бездіяльності.

Залучення громадян до політичного процесу, це і є основне пояснення політичної поведінки, яка виникає з поєднання впливових та результативних аспектів життєдіяльності. Вони взаємопов'язані та взаємозалежні, об'єднуючи загальне та індивідуальне, закономірне та випадкове, формально-нормативне та індивідуально ціннісне, прагматичне та ірраціональне. Таким чином, політична поведінка політичних суб'єктів включає не лише прояв політичної активності у різних політичних діях, але й мотивацію цих дій через розуміння потреб, інтересів та цінностей, а також через вибір конкретних моделей поведінки окремими особами, соціальними групами та суспільством в цілому. Ініціативність та активність у політичному та громадському житті залежить від походження людей ставлення до важливих подій і проблем, що відбуваються у суспільстві.

У світлі загальної свідомості це може виражатися у відповідях на громадську думку. Громадська думка, як частина свідомості та соціальний

явище, може служити механізмом для сприяння та стимулювання реальної поведінки, іноді навіть конфліктної. Базовим елементом формування громадської думки є спілкування, спільність інтересів та згуртованість, в якій притаманні цілісність, соціальна спрямованість, відносна стабільність та інтенсивність поширення. Тому взаємозв'язок між поведінкою та громадською думкою, що є специфічним станом масової свідомості і соціальним інститутом, визначається факторами та механізмами формування оцінок та ставлення великих соціальних груп (страт, класів, населення в цілому) до актуальних проблем суспільства, що викликають загальний інтерес і спонукають до дій. Наукові дослідження у сфері поведінкових аспектів суспільно-політичного життя набирають уповільнену популярність, оскільки політика розглядається як систематична діяльність управління суспільними процесами та організаціями соціального спілкування, взаємодія між людьми та групами, система інститутів, символічна реальність та засоби реалізації стратегічних цілей.

Політичне життя формується та перетворюється завдяки людям, їх здатності творити, відтворювати та змінювати форми участі у політичному процесі. У сучасних умовах стрімких змін у суспільно-політичному житті значущим аспектом стабільності та розвитку політичної системи є активна участь громадян України та якісні риси цієї участі. Зазвичай під терміном "політична участь" розуміють дії політичних суб'єктів, спрямовані на задоволення їхніх суспільних і політичних інтересів. Ці дії відіграють важливу роль у політичній системі, оскільки дозволяють виявляти, формувати та виражати інтереси громадян. У соціальних науках під поняттям "політична участь" розуміють також не професійну політичну активність - участь звичайних громадян у політичних процесах. Це важливо для відмежування політичної поведінки пересічних громадян від професійної політичної діяльності.

Як вже зазначалось у попередніх розділах, основною метою політичної участі є здійснення впливу на державну політику, на управління державними

справами та на вибір політичних лідерів на різних рівнях політичної влади - національному та місцевому. Таким чином, політична участь є засобом, за допомогою якого громадяни можуть впливати на політику як на професійну сферу діяльності, на політиків та управлінців як на державних службовців. Існує два основні концептуальні підходи до розуміння масштабів та домінантних форм політичної участі - це партисипаторна (учасницька) демократія та демократичний елітизм. Прибічники партисипаторної демократії (Б. Барбер, К. Пейтман, К. Макферсон, Дж. Циммерман та інші) підкреслюють не лише потребу розширення участі звичайних громадян у прийнятті політичних рішень, врахування громадської думки під час їх формування, але й важливість посилення контролю за їх реалізацією. В цьому підході акценти зміщуються з оцінки та розвитку виборчої активності на активні форми громадської самодіяльності - їх самоорганізацію.

У цьому контексті політична участь стає основою розвитку громадянського суспільства, а також способом залучення неpolітичних організацій, громадських об'єднань і рухів до цього процесу. Окрім того, широке застосування референдумів як форми прямої участі в прийнятті рішень сприяє посиленню процесів адміністративної децентралізації через передачу частини повноважень з ухвалення рішень та управління з загальнонаціонального на регіональний або місцевий рівень.

Практика останніх десятиліть яскраво демонструє здатність українського суспільства до мобілізації. Це включає в себе самоорганізовані громадські рухи з регіональним представництвом під час Помаранчевої революції та Революції гідності, об'єднання волонтерів для підтримки добровольчих загонів у перші роки російського воєнного вторгнення, «позаінституційну» благодійну допомогу переміщеним особам з тимчасово окупованих територій, а також всенародний рух підтримки Збройних Сил України після початку повномасштабної агресії росії. Мені здається, що наявність і ефективність таких форм самоорганізації свідчать про те, що широкі верстви громадянського суспільства оволоділи сутністю ідей і усвідомили потребу безпосередньої участі у процесах суспільних трансформацій. Оцінити рівень цієї та інших форм громадсько-політичної участі

складно через відсутність наукового інструментарію (розробка якого, очевидно, має стати одним із перспективних наукових завдань); проте врахування впливу цих форм на процеси та результати залучення громадян до безпосередньої й активної участі у вирішенні суспільних проблем, на мою думку, є доцільним.

Перший аспект полягає в тому, що участь у політиці є одним з проявів політичної поведінки, яка залежить від культурно-історичних особливостей, специфіки політичної системи, типу політичної культури, системи суспільних цінностей, потреб, інтересів та орієнтацій особистості як політичного суб'єкта. Другий аспект полягає в тому, що політична поведінка та участь формуються в процесі соціальних комунікацій, на основі обґрунтованих потреб та інтересів, установок, прагнень до самореалізації та досягнення мети, яка може включати вплив на ухвалення та реалізацію рішень з урахуванням громадської думки, на політичні та державні інститути, на систему соціально-політичних цінностей та самореалізацію через особисту участь у політичних процесах. Незважаючи на різницю у напрямках та тлумаченнях, ключовою ознакою феномену участі у політиці та громадському житті є виявлення свідомості шляхом певних дій. Спільна точка зору та індивідуальні погляди, раціональні та емоційно-чуттєві аспекти, прагнення та обов'язок – це всі важливі складові мотивації в участі у громадському житті. Крім того, політична та громадська активність виникає під впливом громадської думки та реалізується через обрану чи створену модель політичної поведінки.

Поведінка є об'єктивним, зовні спостережуваним проявом свідомої політичної та громадської участі. Важливість цього утвердження полягає в акценті на осмисленому виборі певних дій, оскільки саме цей вибір свідчить про усвідомлення особою своєї громадянської та політичної ролі. Аналіз явища абсентеїзму є важливим у політичній науці, оскільки він розглядається як одна з проявів протесту та визначається як відмова від виконання громадянських обов'язків, умисна не участь у виборчих процесах та референдумах. Між численними причинами цього "усвідомленого відсутництва" можна виділити низький рівень політичної культури, недовіру до виборчої системи та учасників виборчого процесу, бажання висловити протест проти існуючої форми

управління, політичної системи, режиму, соціальної, політичної та економічної ситуації.

Час від часу відбуваються зміни у сприйнятті понять. Наприклад, якщо особа, яка може голосувати, не бере участь у голосуванні, це може вважатися абсентеїзмом. У разі, коли та ж особа бере участь у голосуванні за винагороду та це не порушує закон, це може тлумачитися як вияв виборчої активності за формальними ознаками. Морально-етичний аспект громадської й політичної участі важливий для формування політичної культури суспільства та є інструментом для її підвищення.

Мотивація для обрання конкретної форми політичної поведінки є прихованою для зовнішнього спостереження, і лише дії політичних суб'єктів є об'єктивними показниками політичної та громадської участі. Серед таких показників можна виділити участь у національних та місцевих виборчих кампаніях. Важливо зазначити, що в практичному сенсі показники політичної та громадської активності під час виборів є достовірними й переконливими завдяки своїй повноті. У той же час їх аналіз передбачає виокремлення політико-психологічних факторів, які впливають на мотивацію та рівень цієї активності.

Протягом років незалежності України відбулися 22 загальнонаціональні виборчі кампанії, в тому числі сім президентських (з них деякі були додатковими, а інші – позачерговими), вісім – парламентських (з яких 4 були додатковими) та сім – місцевих. З урахуванням повторних турів виборів Президента України, виборники мали можливість взяти участь у загальнонаціональних голосуваннях 28 разів.

У результаті високих показників масових акцій громадянської непокори (протести, мітинги, пікети, страйки та інші) відзначено реакцію на широкомасштабні фальсифікації під час підрахунку результатів виборів у 2004 році, коли виборці часто відмовились від участі в другому (80,4%) і повторному другому турі (77,2%) президентських виборів.

Інтерес та волевиявлення виборців під час національних виборів в період з 1991 по 2020 роки.

Рік	Вибори Президента України (число, місяць)	Вибори народних депутатів України (число, місяць)	Місцеві вибори (число, місяць)	Кількіс ть виборців (%)
1991	01.12.			84,3
1994		дострокові 27.03.		76,1
1994	26.06. 1 тур, дострокові			70,6
1994			26.06	75,6
1994	10.07. 2 тур, дострокові			71,7
1998		29.03.		71,2
1998			29.03.	70,8
1999	31.10. 1 тур			70,2
1999	14.11. 2 тур			74,9
2002		31.03.		69,4
2002			31.03.	69,3
2004	31.10. 1 тур			74,6
2004	21.11. 2 тур			80,4
2004	26.12. перевибори 2 туру			77,2

2006		26.03.		67,6
2006			26.03	67,6
2007		30.09. позачергові		62,0
2010	17.01. 1 тур			66,5
2010	07.10. 2 тур			68,8
2010			31.10.	48,7
2012		28.10.		57,5
2014	25.05. позачергові			59,5
2014		26.10. позачергові		51,9
2015			25.10.	46,6
2019	31.03. 1 тур			63,5
2019	21.04. 2 тур			62,1
2019		21.07. позачергові		49,8
2020			25.10.	36,9

Дані у таблиці 1 взято з ^{3, 4, 5, 6, 7}.

³ Центральна виборча комісія. Офіційний сайт. URL: <https://www.cvk.gov.ua/vibory>

⁴ Вибори-98: документи, статистичні дані, аналіз / за ред. Ю. Шайгородського. Харків : Форт, 1998. 736 с.

⁵ Вибори Президента України 1999 : Інформ.-аналіт. вид. / Центральна виборча комісія; Редкол.: М. М. Рябець (голова) та ін. Київ : Центральна виборча комісія, 2000. 396 с.

⁶ Політичні партії в Україні в 3 т. / уклад., вступна стаття, Ю. Шайгородський. Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2005. Т. 1. С. 6–31.

⁷ Вибори до Верховної Ради України : Інформ.-довід. вид. / редкол. М. М. Рябець (голова) та ін. Київ : Центральна виборча комісія, 2002.

Більш ніж очевидне спадання участі виборців під час парламентських виборів 2006 та позачергових парламентських виборів 2007 років (із показниками участі, відповідно, 67,6% та 62,0%) свідчить про загальний скупчений настрій щодо дій «помаранчевої» влади, її недоліками у врахуванні громадської думки, збільшеним вираженням абсентеїзму та реакцією на певні негативні тенденції у суспільному розвитку. У позачергових президентських виборах 2014 року була відзначена низька явка - всього 59,5%. Це було викликано переважно складнощами організації виборів на тимчасово окупованих територіях Російською Федерацією через воєнну агресію. Ні один з 12 територіальних виборчих округів у тимчасово окупованій території Криму не міг розпочати роботу. В Донецькій та Луганській областях із 34 виборчих округів тільки в 9 вдалося провести вибори Президента України. Усього вибори відбулися лише в 189 територіальних виборчих округах з 225. Однак висока мобілізація виборців дозволила обрати Президента України ще в першому турі, при наявності 21 кандидата. Участь громадян України в місцевих виборах вимагає окремого аналізу. Електоральна активність на місцевих виборах була високою через проведення їх одночасно з загальнонаціональними голосуваннями. Наприклад, у червні 1994 року місцеві вибори відбувалися наразі з першим туром дострокових президентських виборів, і це призвело до досягнення 75,6% активності виборців на місцевих виборах. У березні 1998 року місцеві вибори (з участю на рівні 70,8%) були проведені паралельно з виборами народних депутатів України. Участь в місцевих виборах у 2002 та 2006 роках була на одному рівні, відповідно - 69,3% та 67,6%.

На місцевих виборах, що відбувалися одночасно з парламентськими виборами, електоральна активність була набагато нижчою, ніж на загальнонаціональних виборах. У 2010 році вона складала 48,7%, у 2015 році - 46,6%. У жовтні 2020 року лише кожен третій виборець, хто був внесений до списків, взяв участь у голосуванні, що призвело до явки на рівні 36,9%.

Завищений рівень участі громадськості у реформуванні владних структур вимагає широкого пояснювально-інформаційного напрацювання, викриття перспектив та соціально-політичного значення реалізації децентралізації, орієнтації на увагу до громадської думки, задоволення потреб і інтересів громадян.

2.3. Фактори прихильності та волевиявлення виборців з урахуванням їх соціодемографічних особливостей

Як вже згадувалось вище про певні об'єктивні чинники детермінації, то важливо відзначити, що на сьогодні в Україні ще не сформувалася домінуюча модель електоральної поведінки. Це пояснюється складністю самого об'єкта дослідження - українського виборця. Такі питання, як соціальне напруження, невизначеність майбутнього, політична та економічна нестабільність, спричиняють у виборців почуття апатії, безнадійності та розчарування. Це впливає на їх вибір за психологічними та емоційними чинниками. Тільки невеликий відсоток виборців виявляє стійкі політичні уподобання, більшість потрапляють у категорію невизначених. Більшість людей вибирають на основі надії на вирішення кризи національного та особистого рівнів за допомогою певної політичної сили. Проте після кожних виборів довіра до обраних представників зменшується. Соціологія зафіксувала парадоксальність українського вибору, коли лідери партій "першого ешелону" часто мають негативні рейтинги довіри. В цьому випадку виборець підтримує ідею партії з одного боку, але одночасно вбачає лідера цієї партії як несумісного з цією ідеєю.

Різноманітність регіональних, етнічних, релігійних, соціальних та інших характеристик, які можна помітити в українському суспільстві, ускладнюють формування спільних ціннісних орієнтацій та створюють підґрунтя для конфліктів. Серед всіх цих факторів, регіональні відмінності є основним джерелом поляризації. Домінування різних соціокультурних ідентифікацій у

різних частинах України - пасивного з високими патерналістськими очікуваннями на Півдні та Сході України, та більш активного, спрямованого на індивідуальне підприємництво на Заході - ускладнює створення спільного культурного простору та утруднює досягнення консенсусу щодо фундаментальних цінностей. Різноманіття політичних культур у різних областях України причини до формування міжрегіональних відмінностей у політико-електоральній поведінці громадян.

Цей розрив не тільки не зменшується протягом років незалежності, але й у певному сенсі збільшується. Аналіз результатів національних виборів з 1994 по 2010 рік показує стійке збереження загальної тенденції до поділу виборців підтримки громадян за регіональними ознаками. Небезпека цього географічного поділу діє в тому, що в деяких регіонах може виникнути відчуття поразки за результатами президентських виборів, що може негативно вплинути на загальнонаціональну єдність. При подальшому збереженні тенденції до концентрації партійної системи є ризик повторення подібної ситуації під час виборів до парламенту. Також у регіонах України існують значні різниці у політичній диференціації, причому геополітичні та мовно-культурні орієнтації є найважливішими серед усіх чинників. Наприклад, у західних областях практично всі розмовляють українською (від 81,5 % до 85 %), тоді як на Донбасі переважно використовується російська мова (на 75 % більше, ніж на заході).

Важливо зазначити, що існує пряма залежність між економічним розвитком країни та змінами в політичній культурі суспільства. Вчені, які досліджують політичну культуру за кордоном, встановили, що в розвинених промислових країнах внаслідок соціально-економічного розвитку відбувається перехід від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей, які стають ключовими у житті людей. Людей цікавить демократична участь у політичних процесах, вирішення проблем охорони довкілля, соціальної справедливості та інше. У той же час матеріалістичні цілі у політиці, такі як економічний ріст, стабільність економіки, боротьба зі збільшенням цін,

збереження громадського порядку, обороноздатність, боротьба зі злочинністю, поступово втрачають свою важливість.

У сфері політичної участі тенденція до переходу від виборчих процедур до більш активних форм взаємодії, що сприяє зміцненню демократії. Загалом, демократичні процеси є більш стабільними в країнах, де умови, що відчують добробут, задоволення життям та взаємної довіри серед населення. Дослідження показують, що такі цінності, як задоволення життям і взаємна довіра, прямо впливають на розвиток громадянської культури. "Довіра до інших" допомагає об'єднанню громадян у різні асоціації та групи, що є числом елементів демократії, а "задоволення життям" формує ставлення до політичної системи в цілому. Таким чином, низький рівень життя та демонструє єдність в інтересах серед населення в Україні у сфері виживання негативно впливають на розвиток демократичних інститутів і форм.

Перші парламентські вибори в незалежній Україні, що відбулися в 1994 році, проходили за мажоритарною системою. відповідно до прийнятого напередодні закону, система передбачала абсолютну державну кандидатуру, тобто кандидата, аби виграти, можна було отримати більше 50% голосів виборців у першому або другому турі. Однак можливість голосувати "проти всіх" ускладнила реалізацію цієї системи, яка завжди використовується тільки на президентських виборах. Крім того, для визнання результатів виборів на окрузі дійсними була необхідна висока виборча активність. Внаслідок значної кількості округів залишилася без депутатів у парламенті. За таких умов здійснення прогнозів, проведення репрезентативних опитувань та забезпечення партійно-політичного складу парламенту були надзвичайно складними як з методологічної, так і з фінансової складових.

Відтак більш ніж 6000 кандидатів балотувалося в 450 округах. Зазначалося, що у кожному окрузі важливо опитати принаймні 400 респондентів, таким чином, за два місяці виборчої кампанії ця цифра становила б 400 000. Жодна існуюча тоді соціологічна структура не могла впоратися з таким завданням. Витрати на таке дослідження перевищували б 1

мільйон доларів, що на 1994 рік була великою сумою. Соціологи обмежились прогнозуванням персональних результатів виборів у конкретних округах, які, звичайно, мали закритий характер. Незважаючи на високу явку виборців у першому турі - 72,7%, і у другому турі - 67,0%, низька виборча активність у деяких округах та велика кількість голосів "проти всіх" свідчили про те, що висока виборча активність не завжди призводить до конструктивних результатів.

Вибори до Верховної Ради 1998 року відбулися за пропорційною системою. 225 депутатів отримали місця в парламенті відповідно до відсотків голосів, які набрали партії, за цю годину ще 225 депутатів були обрані в мажоритарних округах. Така система значно полегшила соціологам прогнозування лідерів передвиборчих перегонів. Однак на той час не було чіткого розуміння поведінки загальної виборчої аудиторії.

Ці вибори можна охарактеризувати як платформу для тестування та впровадження методів прогнозування та пояснення виборчої поведінки українських виборців. З участю виборців на рівні 71,2%, у парламент потрапило 8 партій, серед яких: Комуністична партія України, "Громада", Прогресивна соціалістична партія України, Народний Рух України, Виборчий блок Соціалістичної партії України та Селянська партія України "За правду, за народ, за Україну!", Партія Зелених України, Народно-демократична партія, Всеукраїнське об'єднання "Громада", Соціал-демократична партія України.

Наступними відбулись вибори до парламенту у 2002 року, які ознаменувались появою нових опозиційних сил, а також зріст підтримки правих партій, які збільшили свою частку від 12,1% у 1998 році до 30,83% у 2002 році. У той же час підтримка лівих послабилася з 42,69% до 33,67%. Політичний конфлікт між владою та опозицією не став суспільним, і був відкладений до 2004 року, через застосування "брудних" технологій. Кампанія 2002 року відзначалася більшою зрозумілістю для виборців, які вже мали досвід голосування за партії та блоки, і в результаті до парламенту пройшли три партії та три блоки. Слід зазначити, що технологічний аспект кампанії став

більш складним. За допомогою залучення фінансових, адміністративних та ідеологічних ресурсів розпочали формуватися інструменти впливу на електоральну поведінку.

Створення образу харизматичного лідера, персоніфікація політичних партій, позиціонування як «альтернативного гравця» та їх активне популяризування через засоби масової інформації суттєво вплинули на свідомість виборців. Однак зловживання владою та ідеологічні протистояння у суспільстві зростає недовіра до народних обранців, що покликала за собою розчарування.

Парламентські вибори 2006 року до Верховної Ради відбулися за пропорційною системою в межах загальнодержавного виборчого округу. Ці вибори вирізнялися рекордною кількістю учасників — 45 партій та блоків. Безумовно того, після проведення конституційної реформи Україна повернулася до парламентсько-президентської форми. Основні тенденції в поведінці виборців проявляються в тому, що більшість українців відкидають ідеї комуністичного відродження та орієнтуються на демократичні цінності, ринкову економіку та незалежність. Також чітко простежується зв'язок основних політичних сил з певними регіонами. Наприклад, Партія регіонів користується майже повною підтримкою на Сході та Південній країні, у той час як на Заході переважають симпатії до Блоку Юлії Тимошенко та партії "Наша Україна". Також спостерігається неофіційний поділ партій на «помаранчевих» та «синіх», що стає основою для формування коаліції та опозиції. Новий склад парламенту демонструє складну динаміку громадських настроїв та швидкі зміни в суспільному житті.

Однак через рікшній президент Віктор Ющенко підписав указ про розпуск Верховної Ради та проведення дострокових виборів, які відбулися за цією системою, що й раніше. За офіційними даними Центральної виборчої комісії, у виборах взяли участь 20 партій та блоків, що на цей момент було найнижчим показником. Вибори характеризуються дуже короткою передвиборчою кампанією, що призвело до напруженого протистояння політичних сил.

Соціологічні дослідження прогнозували проходження до парламенту чотирьох політичних сил. Результати екзит полів майже повністю збіглися з підсумками голосування. У регіональному розподілі голосів не відбулося суттєвих змін. Водночас явка на виборах знизилася до 57,94%, що негативно впливає на зростання рівня розчарування та неоднозначності.

На парламентських виборах 2012 року спостерігалось значно більше напруження, ніж раніше. За результатами дослідження, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» з 25 вересня по 5 жовтня 2012 року, понад 50% респондентів, які визначилися з вибором партії, заявили про намір проголосувати проти політики президента В. Януковича. Більше 27% були впевнені, що їхній вибір партії, ймовірно, залишиться незмінним. 65% опитаних очікували фальсифікації на виборах, що значно більше, ніж на місцевих виборах 2010 року, коли цей показник становив лише 31%. Напередодні виборів 2012 року було очевидно, що суспільство знаходилося у стані стресу, розчарування та апатії. Виборці не виявляли високої політичної свідомості та відповідальності, і їхні рішення часто базувалися на особистих корисних мотивах. З одного боку, населення позитивно ставилося до права вибору, вважаючи його обов'язковим участь у голосуванні. З іншого боку, люди відчували нечесність проведення виборів, стверджували, що вони не призводять до поліпшення у якості життя, і також не бачили серед партій жодної, що виражала б їхні інтереси.

У порівнянні з 2017 роком, підтримка демократії зросла у всіх регіонах (наприклад, у Східному з 47% до 58%, у Західному з 67% до 75,5%). Проте, залишається найвищою у Західному регіоні та найнижчою у Східному. Підтримка демократії в найстаршій віковій групі є нижчою (60%) в порівнянні з іншими віковими групами (від 68% до 74%). Тим часом, підтримка авторитаризму у різних вікових групах однакова (11-13%), проте у найстаршій віковій групі більше частка тих, хто не вважає важливим наявність демократії в країні (19%, у інших вікових групах - від 7% до 11%).

Рівень задоволення громадян роботою політичної системи в Україні має сильну кореляцію з оцінкою того, що максимально демократично керується країною (коефіцієнт кореляції Пірсона становить 0,52), а також з оцінкою важливості життя в демократичній країні (0,23). Це є додатковим підтвердженням.

Жителі Західного та Центрального регіонів більше задоволені роботою політичної системи в Україні (5,4 бала в обох регіонах), ніж жителі Східного (5,0 бала) та Південного (4,4 бала) регіонів. Рівень задоволеності зростає з молодшим віком респондентів (4,8 бала в групі 60 років і старші та 5,6 бала) серед молоді.

Дослідження, яке проводила соціологічна служба Центру Разумкова разом з Фондом "Демократичні ініціативи" ім. І. Кучеріва з 17 по 22 грудня 2021 року, використовувати метод інтерв'ю "очі в очі" за місцем проживання опитуваних. Згідно якого тільки 20% опитаних вбачають, що розвиток подій в Україні йде в правильному напрямку, водночас 65,5% вважають, що події розвиваються у неправильному напрямку. Рік тому, у грудні 2020 року, ці відсотки складали відповідно 16,5% та 67%. 18% опитаних вважають, що Україна зможе подолати існуючі проблеми та труднощі протягом найближчих років, 54% вважають, що зможе подолати їх у більш віддаленій перспективі, тоді як 18% вважають, що не зможе їх подолати. У грудні попереднього року ці відсотки становили відповідно 19%, 51% і 18%.

Таким чином, ідеологія є основою політичного світосприйняття, яке впливає на уявлення громадськості щодо політичних партій і виборчого процесу. У випадку повної відсутності ідеології у політиці, спільноти не можуть ефективно впливати на формування установ влади, і вибір кандидатів стає не послідовним. Проте, важливо не знижувати значення ідеологічної складової електоральної поведінки, оскільки це лише один із аспектів об'єктивної оцінки політичної дійсності.

2.4. Молодіжна політика держави та важливість молоді у розвитку країни

Особливості населення є показниками соціально-економічного розвитку країни. Перебіг демографічних процесів впливає на різні сфери суспільного життя, тому постійне спостереження за ними є одним з головних завдань для сталого та безпечного прогресу України. Молодь, яка становить соціально-демографічну групу згідно з Законом України «Про підтримку соціального розвитку та становлення молоді в Україні» становить віком від 14 до 35 років.

На 1 січня 2022 року в Україні проживало 9 969 315 молодих осіб у віці від 14 до 35 років, що складало 24,3% від загальної чисельності постійного населення України. Порівняно з 2021 роком чисельність молоді в Україні зменшилася на 293,6 тис. осіб (2,9%). Молоді хлопці складали 51,3% (5112,3 тис. осіб), тоді як молоді дівчата - 48,7% (4857,0 тис. осіб).

Розподіл молоді за віком		
14-19 років	24,30%	2420,9 тис. осіб
20-24 років	19,20%	1912,3 тис. осіб
25-29 років	24,50%	2443,9 тис. осіб
30-35 роки	32,00%	3192,2 тис. осіб

Таблиця 2⁸

Чисельність молоді в Україні віком від 14 до 35 років, яка проживає у містах і селах			
Рік	Обидві статі, міське і сільське населення, вік 14-34	Чоловіки, міське і сільське населення, вік 14-34	Жінки, міське і сільське населення, вік 14-34
2011	13877677	7047618	6830059

⁸ За даними Державної служби статистики України станом на 1 січня 2022 року

2012	13606146	6914636	6691510
2013	13425011	6819650	6605361
2014	13108145	6682376	6425769
2015	12160126	6201229	5958897
2016	11829350	6036454	5792896
2017	11530224	5889644	5640580
2018	11227951	5736748	5491203
2019	10885058	5566852	5318206
2020	10555065	5404038	5151027
2021	10262880	5257427	5005453
2022	9969315	5112338	4856977

Таблиця 3⁹

Серед українських областей найбільший внесок у загальну чисельність молоді мають густонаселені промислові регіони держави. Щодо участі молодого населення в загальній чисельності окремих областей, найвищу частку молоді виділяють західні області України з відносно молодим населенням, а також місто Київ, де проживає значна кількість молодих людей, що традиційно пов'язано з високою репродуктивною активністю населення у цьому регіоні.

Законодавче забезпечення участі молоді в розвитку держави на різних рівнях є важливим показником успішності державної молодіжної політики України. Підтримка відповідності національного законодавства європейським стандартам є ключовим завданням для досягнення цілей політики. Особливу

⁹ Інформація сформована за даними Державної служби статистики України на базі статистичного збірника «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня поточного року».

увагу слід звертати на стратегію розширення участі молоді в управлінні країною, що розвивається ООН-Середовище і молодь. Цей документ підкреслює важливість забезпечення участі молодих людей у прийнятті рішень та наданні їм необхідних інструментів для самовираження, включаючи навчання їх правам громадянина. ООН акцентує національне законодавство на визнанні прав молоді та забезпеченні їм можливостей для активної участі у прийнятті рішень, що впливають на їхнє майбутнє.

Участь молоді в реалізації Стратегії розширення участі відбувається відповідно до резолюції 19/13 Ради керівників, ухваленої у травні 2003 року. Ця стратегія передбачає активні консультації з молоддю та організаціями громадянського суспільства, до яких долучилися 44 держави-учасниці. Регулювання участі молоді в суспільному житті розвивається через правові акти Європейського Союзу, зокрема Перегляду Європейської Хартії участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях (2003), Молодіжну стратегію Європейського Союзу на 2010-2018 роки "Молодь - інвестування та надання можливостей" та Програму Європейського Союзу "Молодь в дії" на 2014-2020 роки. У Переглянутій Європейській хартії розроблені принципи формування молодіжної політики на рівні громад зокрема такі складові:

- Активна участь молоді на рівні місцевого та регіонального суспільства має стати необхідною складовою загальної стратегії залучення громадян до громадського життя.
- Принципи та форми участі, визначені в Переглянутій Європейській хартії, мають застосовуватися до всіх молодих людей без будь-якої форми дискримінації. Особливу увагу слід звертати на молодих людей, які належать до малозабезпечених верств суспільства, а також до етнічних, національних, соціальних, культурних, релігійних та мовних меншин.
- Галузева політика повинна включати аспекти, спрямовані на молодь, і в цьому контексті місцеві та регіональні органи влади повинні дотримуватися положень Переглянутої Європейської хартії та активно

забезпечувати на практиці різноманітні форми участі, які визначаються узгоджено з молодими людьми та їх представниками.

Та завдання:

- забезпечення повного включення молоді у суспільне життя через її активну участь на місцевому та регіональному рівнях;
- залучення молоді до різних форм представницької демократії;
- підтримка молодіжних організацій та інших платформ для розвитку участі;
- поощрення участі молоді, що не об'єдналася в організації;
- забезпечення якості інформаційних сервісів.

У сфері молодіжної політики співпраця орієнтована на: підтримку інтеграції молоді в суспільство в цілому, шляхом підтримки її активної громадської позиції та ініціатив; підтримку молоді у здобутті знань, навичок та професійних умінь поза освітньою системою, зокрема розвиток волонтерства та визнання цінності такого досвіду; активізацію співпраці з третіми країнами; розвиток співпраці між молодіжними організаціями в Україні, ЄС та його державами-членами; просування здорового способу життя з особливим акцентом на молодь.

Основою для створення нормативно-правової бази, що гарантує участь молоді в суспільному житті, є Конституція України. Цей закон забезпечує кожній особі право на свободу думки та слова, вільне вираження своїх поглядів та переконань, свободу світогляду і віросповідання, можливість об'єднання в політичні партії та громадські організації. Він також гарантує участь у керуванні державними справами, в всеукраїнських та місцевих референдумах, можливість бути обраним до органів влади та самоврядування, право проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, а також право на працю та підприємницьку діяльність, захист економічних та соціальних інтересів. Декларація "Про загальні принципи державної молодіжної політики в Україні" від 15 грудня 1992 року є основою участі молоді у розвитку Української держави. Цей документ визначає допомогу молоді у реалізації

їхніх творчих задатків та ініціатив, активне залучення юнаків і дівчат до національно-культурного відродження Українського народу, формування їхньої свідомості, розвитку традицій та національних особливостей, а також участь молоді у економічному прогресі країни.

У законодавстві України, а саме у Законі "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" від 5 лютого 1993 року №2998-XII, визначені завдання, принципи та напрями державної політики щодо молоді. Цей закон передбачає питання зайнятості молоді, підтримки їх підприємницької діяльності, поліпшення якості життя та житлових умов, освіти, культурного й фізичного розвитку, охорони здоров'я, забезпечення правового захисту молоді, правового статусу та гарантій молодіжних громадських організацій. Не менш важливий є Закон України "Про молодіжні та дитячі громадські організації" (від 01.12.1998 №281-XIV) спрямований на залучення молоді до участі в діяльності громадянського суспільства.

Цей закон встановлює основні принципи функціонування молодіжних громадських організацій, форми їх підтримки, а також визначає статус та права молодіжних і дитячих громадських організацій, зокрема, їх участь у прийнятті рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді. Крім законодавства, що стосується молоді, питання розвитку участі молоді відображено в інших нормативно-правових актах, що регулюють освіту, державну службу, роботу в органах місцевого самоврядування, діяльність громадських організацій та політичних партій, а також розвиток інститутів громадянського суспільства.

Також варто згадати початки і запровадження Закони України гарантують регулювання окремих аспектів політики за допомогою таких нормативних актів, як «Про організації роботодавців», «Про об'єднання громадян», «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про

волонтерську діяльність», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про соціальні послуги», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Протягом 2010-2017 років було прийнято кілька законів, які стосуються участі та інформування молоді: Закони України "Про засади внутрішньої та зовнішньої політики" (2010), "Про доступ до публічної інформації" (2011), "Про безоплатну правову допомогу" (2011), "Про добровільне об'єднання територіальних громад" (2015) та зміни до Закону України "Про інформацію" (2016). Українське законодавство надає можливість молоді використовувати свої політичні права. Участь молоді в політичному житті регулюється Законом України "Про місцеві вибори" (2015). Молоді люди можуть голосувати на виборах та референдумах, якщо їм на момент голосування виповнилося 18 років. Ті, кому виповнилося 21 рік і хто прожив у країні протягом останніх п'яти років, можуть бути обраними народними депутатами України. Молоді люди не можуть балотуватися на посаду Президента України, оскільки це право належить громадянам, які досягли 35 років на момент виборів.

Для сприяння розвитку особистості та активності молодих людей і формування молодіжної інфраструктури та мережі молодіжних центрів як ключового фактора у роботі з молоддю, у Міністерстві молоді та спорту діє робоча група, яка займається розробкою нормативних та методичних документів, аналізом досвіду роботи різних форм власності молодіжних центрів. У 2017 році урядом України було затверджено стандартні положення про молодіжний центр та експертну раду при молодіжному центрі. Також, Міністерством молоді та спорту України було затверджено Національний знак якості та критерії якості для молодіжних центрів. Прийняття цих документів сприяє підвищенню якості діяльності молодіжних центрів та наданих ними послуг.

З метою привернення уваги молоді до розвитку громадянського суспільства та обміну досвідом, а також стимулювання активності молоді в суспільному житті існують наступні ініціативи:

- надання грантів Президента України для обдарованої молоді;

- Премії Кабінету Міністрів України за виняткові досягнення молоді в розвитку України;
- проведення щорічного конкурсу проєктів, розроблених молодіжними та дитячими громадськими організаціями, фінансування яких здійснюється з державного бюджету;
 - конкурс кращих практик роботи з молоддю;
 - українсько-польські та українсько-литовські обміни молоддю.

Активна участь у побудові держави може бути виявлена через роботу у державній службі. Згідно із законом "Про державну службу" від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, всім повнолітнім громадянам України, які мають державну мову та вищу освіту, гарантується така можливість. Статтею 48 цього закону передбачено, що в державних органах може проводитись стажування молодих громадян, які не працюють на посадах державної служби, для знайомства з її функціонуванням протягом шести місяців відповідно до визначень керівника державної служби.

Для спонукання молоді до праці в органах управління було схвалено ряд нормативних документів, які визначають порядок організації та проходження стажування молодих людей в органах виконавчої влади: • Положення про стажування слухачів Національної академії державного управління при Президентові України;

- процедури стажування громадян в апаратах міністерств та інших центральних органах виконавчої влади;
- Порядок реалізації пілотного проєкту щодо впровадження Національної програми стажування в центральних органах виконавчої влади.

Участь молоді у прийнятті рішень може бути забезпечена через різноманітні методи залучення, такі як створення молодіжних консультативних та дорадчих органів.

Участь молоді у управлінні державними справами та розвитку громади потребує належного розвитку молодіжної інфраструктури. Молодіжні центри, як місця неформальної освіти та підтримки активної громадянської позиції серед молоді, відіграють ключову роль у наданні інформації, консультацій та залученні

молоді до участі у суспільному житті. У сучасний час розвиток мережі молодіжних центрів в Україні є важливим напрямом молодіжної політики. Їхні дії визначаються індивідуальними потребами та інтересами молодих людей у певних місцевостях. Для того, щоб молоде покоління могло краще розуміти та підтримувати цінності громадянського суспільства, важливо виховати в їх свідомості переконання щодо важливості демократичного устрою, досягнення необхідного рівня громадянської культури, а також розвиток навичок та досвіду участі в демократизації системи державно-суспільних відносин.

Відомий дослідник Роджер Харт адаптував модель Арнштейн щодо участі дітей та молоді, виділивши 8 рівнів відоміших як “Сходишки”¹⁰ участі в ухваленні рішень. Перші три рівні:

1. Маніпулювання (запрошення молодих людей до участі без реального впливу на рішення та результат);
2. Декорування (використання молоді для представлення групи з обмеженими правами);
3. Імітація (молоді отримують ролі в проектах без впливу на ухвалення рішень).
4. Інформування (дорослі ініціюють та керують проектами, а молодь запрошують брати участь в конкретних ролях чи завданнях, не маючи справжнього впливу).
5. Дорослі проводять інформування та консультування, проте молодь надає консультації та пропозиції і повідомляє про те, як ці пропозиції впливають на остаточні рішення або результати.
6. Дорослі ініціюють проекти, але залучають молодь до спільного прийняття рішень як рівних партнерів.
7. Молодь відповідає за керівництво та ініціює проекти або ідеї, при цьому дорослі можуть надати підтримку, але проект може реалізуватися без їхньої участі.

¹⁰ Roger Hart «Children’s participation: from tokenism to citizenship». Essay for UNICEF (Innocenti Essay N° 4), 1992.

8. Ініціатива від молоді, але рішення ухвалюються спільно (проекти чи ідеї виникають у молодих людей, які запрошують дорослих брати участь у процесах ухвалення рішень як партнерів).

Наступний етап буде короткий аналіз опитування, яке було проведено Соціологічною групою "Рейтинг" від імені Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. Опитування охопило всю територію України (за винятком окупованих територій Криму та Донбасу) з 17 по 21 лютого 2024 року.

Згідно з даними у зображенні 14 можна прослідкувати, що майже всі категорії респондентів як за віком, так і за регіоном бачать майбутнє України швидше обнадійливим. Цей показник переважає серед усіх груп, варіюючи від 73% до 82%. Найвищий відсоток оптимістичних настроїв у категорії людей старше 51 року 82% та в категорії регіон на Заході це 81%.

Зображення 14

У проведеному аналізі заходів та методів залучення української молоді до процесів становлення держави, а також реалізації молодіжної політики видно, що участь молоді в розвитку країни законодавчо регулюється відповідно до

загальноєвропейських та міжнародних підходів до молодіжної політики. Поступово збільшується кількість українських студентів, які навчаються за кордоном, це пояснюється страхом збільшення військових дій на території України та неможливістю навчатись і проживати мирне життя. Повернення молоді після навчання за кордоном може сприяти розвитку економіки країни через забезпечення висококваліфікованими спеціалістами, які мають знання іноземних мов, широкий соціальний, культурний та адаптаційний потенціал. Проте, невиконання молоддю повернення до України може призвести до втрати інтелектуального та трудового потенціалу, скорочення чисельності населення та зростання його віку. У зв'язку зі збільшенням зовнішньої трудової міграції української молоді може виникнути дефіцит робочої сили у певних галузях, що в свою чергу може призвести до зниження ВВП, погіршення фінансово-економічного становища країни та додаткових видатків з бюджету на підготовку нових спеціалістів. Однак, позитивні наслідки зовнішньої міграції молоді можуть полягати в зростанні грошових переказів мігрантів на батьківщину, їх інвестуванні у місцеву економіку та у підвищенні кваліфікації молоді, якщо вони працюють за кордоном у сфері своєї спеціальності. Будучи активно залученою у процес реформування різних аспектів суспільного життя країни, молодь може вносити значний вклад у подальшу розвиток суспільства. Це можливо тільки за умови виконання ефективної молодіжної політики, яка спирається на участь молодих людей та враховує їх потреби та погляди.

2.5. Зміна електоральних уподобань, щодо керівництва міста Костопіль протягом 2020-2015

Ефективність політичних систем та їхніх структур, а також здатність до досягнення поставлених цілей, включаючи політичні, суттєво залежить від рівня освоєння суспільством систем управління, організації та координації суспільної діяльності. На кожному етапі історичного розвитку суспільства цей рівень

визначається розумінням складності суспільних відносин, культурою особистості як суб'єкта політичних процесів та характером політичної діяльності, яка має важливе значення в системі політичних відносин та життєдіяльності товариства. Суспільство – це соціальний організм, який виконує свої унікальні функції. Механізм, що забезпечує життєдіяльність суспільства, полягає в діяльності, яка постійно ускладнюється. Ця діяльність служить основою для встановлення зв'язків і взаємовідносин між окремими особами, соціальними групами та суспільством. Такі соціальні відносини використовуються для мобілізації соціальної енергії і представляють собою особливу форму руху соціальної матерії. Енергійна діяльність стимулює активний початок у структурі соціальних відносин. Той факт, що політичні інтереси та погляди окремих осіб втілюються через участь у різноманітних формах політичного процесу – які можуть бути інституційними, так і стихійними. Розмаїття цих форм є дуже великим показником розвитку принципів самоврядування та демократії громадянського суспільства. Можна сказати, що чим більш сучасним та універсальним є механізм включення особи у політику, тим більш демократичним є суспільство. Беручи участь у політичному житті, людина виявляє самовизначення як суб'єкт політичних процесів та розуміння свого соціального статусу і можливостей. Участь в політиці відображає, наскільки ця сфера діяльності спроможна задовольняти не лише інтереси великих соціальних груп, але й потреби кожного громадянина.

На сьогодні для України найважливішою є проблема політичної участі громадян загалом, а також електоральної участі, зокрема, у процесах трансформаційних змін політичної системи нашого суспільства. Під політичною участю ми маємо на увазі інструмент, за допомогою якого будь-яка особа в політичній системі в даному випадку має на увазі індивіда, який впливає або намагається вплинути на результати її функціонування.

Політична участь може бути як індивідуальною, так і колективною, організованою чи спонтанною, постійною або залежною від обставин, мирною чи насильницькою, законною або незаконною. Згідно з традиційним розумінням, політична участь означає вплив громадян на функціонування політичної системи,

формування політичних інститутів та процес ухвалення політичних рішень. У цьому контексті вона включає в себе підтримку партій та кандидатів під час виборів, делегування повноважень громадянами, активність у політичному обговоренні між виборами, а також участь у діяльності політичних партій та груп інтересів.

В умовах глобальних змін та реформ Україна прагне розвивати громадянське суспільство на основі нових гуманітарних принципів, що є важливою умовою для функціонування демократичної системи управління. Демократичні форми громадянського суспільства можливі лише за умови формування демократичної культури в суспільстві, а створення такої соціальної культури в широкому сенсі також вимагає розвитку гендерної культури.

Результати виборів депутатів до міської ради 2015 року були оприлюднені 6 листопада, хоча самі вибори відбулися 25 жовтня. Вибори 2015 року проходили за різними виборчими системами для різних органів місцевого самоврядування. Зокрема, вибори голів сільських та селищних рад проводилися за однією системою, вибори рад сільських та селищних – за іншою, але схожою, вибори міських голів у містах з понад 90 тисяч виборців – за третьою, а вибори міських, районних та селищних рад – за четвертою системою. Знання виборчої системи та механізму перерахунку голосів у мандати є важливою умовою для свідомих громадян України. На виборах депутатів 2015 року кандидати могли висуватися лише місцевими осередками політичних партій. Позапартійні кандидати або самовисуванці не мали права балотуватися до міської ради. Політичні партії формували виборчі списки, до яких входив перший кандидат – лідер списку, який автоматично потрапляв у раду, якщо партія отримувала мандати, а також інші кандидати, які закріплювалися або висувалися за певними територіальними виборчими округами. Територія міської ради була поділена на 6 округів, а кількість депутатів становила 30 місць у раді.

Партії визначали кандидатів зі свого списку для кожного округу. У межах одного округу партія могла закріпити від 0 до 10 кандидатів. Таким чином, у деяких округах партія могла бути представлена конкретними кандидатами, а в

інших – не мати своїх представників, і виборці голосували б лише за партію. Для кожного округу був окремий бюлетень для голосування.

Результати виборів до міської ради м. Костопіль 2015 року

№ з/п	Назва місцевої організації політичної партії	%	Мандати
1	"БАТЬКІВЩИНА"	20,59%	7
2	"СВОБОДА"	17,65%	6
3	П.ПОРОШЕНКО "СОЛІДАРНІСТЬ"	8,82%	3
4	партія "КОНКРЕТНИХ СПРАВ"	5,88%	2
5	РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ ОЛЕГА ЛЯШКА	11,76%	4
6	УКРОП"	8,82%	3
7	"САМОПОМІЧ"	8,82%	3
8	"ПРОГРЕС"	5,88%	2
	Всього	88,22%	30

Джерело: регіональний сайт міста рівне "ЧаРівне" "Результати виборів до міської ради м. Костопіль 2015 року" за 6 листопада 2015 року

До міської ради міста Костопіль у 2015 році було обрано 30 депутатів, які представляють вісім політичних партій. Політична партія ВО "Батьківщина" здобула 20,59% голосів і отримала 7 мандатів, з яких 6 належать чоловікам і 1 – жінці. ВО "Свобода" набрала 17,65% голосів і отримала 6 мандатів, серед яких 5 – чоловіків і 1 – жінка. Радикальна партія Олега Ляшка з результатом 11,76% отримала 4 мандати, всі з яких належать чоловікам. Об'єднання "САМОПОМІЧ" отримало 8,82% голосів і має 3 мандати: 2 – у жінок і 1 – у чоловіка. БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА "СОЛІДАРНІСТЬ" з таким же результатом (8,82%) здобув 3 мандати, усі вони – у чоловіків. "УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП" також отримало 8,82% голосів і має 3 мандати, усі вони у чоловіків. Партія "КОНКРЕТНИХ СПРАВ" набрала 5,88% голосів і здобула 2 мандати,

обидва – у чоловіків. Партія "ПРОГРЕС" з таким же результатом (5,88%) отримала 2 мандати, також у чоловіків. Таким чином, до міської ради потрапило чотири жінки.

Наступні вибори до міської ради міста Костопіль відбулися 25 жовтня 2020 року за двома виборчими системами. Однією з них була пропорційна система з відкритими списками, що є нововведенням для України. За цією системою українці обирали депутатів до обласних, районних, районних у місті, міських, сільських та селищних рад у громадах з кількістю виборців 10 тисяч і більше. Оскільки за даними 2020 року населення Костополя становить 31 215 осіб, місто підпадає під цю категорію.

Створення гендерної політики передбачає подолання традиційних умов тоталітарного існування та встановлення рівних прав і взаємин між чоловіками і жінками в суспільстві. Гендерна культура і політика поєднують у собі збалансовану стратегію забезпечення належних умов для життя людей та формування нових цінностей, орієнтованих на розвиток людини. Ключовим елементом розвитку демократії є гендерна демократія, яка підкреслює важливість громадянських, політичних та соціальних прав людини без будь-якої дискримінації за статевою ознакою. Формування соціальної, правової та демократичної держави вимагає консолідації суспільства, що можливе лише на основі рівноправності та забезпечення паритету між статями. Така гендерна збалансованість сприяє загальній гармонії в суспільстві.

Позапартійні кандидати цього разу не мали змоги балотуватися через самовисування, однак могли подавати свої кандидатури від партійних списків. Всього було 12 партій, і всі вони подали єдиний список, з якого формувалися територіальні виборчі списки для кожного з 5 округів.

Виборці міста Костопіль на кожному окрузі отримували однаковий перелік партій у бюлетенях, проте кандидатів, висунутих партіями, було різними для кожного округу.

У списку партій на місцевих виборах звертає на себе увагу велика кількість політичних сил, які, судячи з їхніх назв, створені для підтримки конкретних політиків. Однак більшість місцевих депутатів все ж будуть обрані від

загальнонаціональних партій, які мають розрекламований по всій країні бренд та підтримку хоча б у кількох регіонах. Це стосується майже всіх представлених політичних партій. Усі 12 політичних партій висунули разом 370 кандидатів на посаду депутатів.

Однак депутатські мандати отримали лише ті партії, які подолали 5% бар'єр, тобто набрали 5 і більше відсотків голосів виборців, що взяли участь у голосуванні. Таких партій було 8.

Результати виборів до міської ради м. Костопіль 2020 року.

№	Назва місцевої організації політичної партії	голоси	%	МАНДАТИ
1	"СИЛА І ЧЕСТЬ"	696	6,71	3
2	"НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ"	1364	13,15	5
3	"СВОБОДА"	982	9,47	4
4	"ЗА МАЙБУТНЄ"	993	9,58	4
5	"СЛУГА НАРОДУ"	896	8,64	4
6	"ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ"	1324	12,77	5
7	"БАТЬКІВЩИНА"	2277	21,96	7
8	РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ ОЛЕГА ЛЯШКА	537	5,18	2
	Всього	9069	87,46	34

Джерело: протокол Костопільської міської ТВК про результати виборів до міської ради 2020 року.

До міської ради міста Костопіль 2020 року було обрано 34 депутати, які представляють вісім політичних партій. Зокрема:

Політична партія ВО "Батьківщина" здобула 21,96% голосів та 7 мандатів, з яких 5 чоловіків і 2 жінки. "Народний Рух України" набрав 13,5% і отримав 5 мандатів, з яких 4 чоловіки та 1 жінка. "Європейська Солідарність" здобула 12,77% голосів та 5 мандатів, серед яких 4 чоловіки і 1 жінка. "За майбутнє" отримала 9,58% голосів та 4 мандати, з яких 3 чоловіки та 1 жінка. "Свобода" набрала 9,47% голосів та 4 мандати, з яких 3 чоловіки та 1 жінка. "Слуга народу" здобула 8,64% голосів і отримала 4 мандати, з яких 3 чоловіки та 1 жінка. "Сила і Честь" отримала 6,71% голосів та 3 мандати, з яких 2 чоловіки і 1 жінка. Радикальна партія Олега Ляшка здобула 5,18% голосів та 2 мандати для чоловіків. Згідно з цими даними, можна зазначити, що в 7 політичних партіях є 8 жінок-депутаток, що є значним покращенням порівняно з 2015 роком, коли в раді було лише 4 жінки, тобто вдвічі менше.

Фактично, можна виділити два типи новообраних депутатів: 1) ті, хто здобув мандат завдяки підтримці виборців; 2) ті, хто отримав мандат завдяки своєму місцю в першій п'ятірці єдиного списку політичної партії.

Якщо порівнювати результати виборів 2020 року з результатами 2015 року, на перший погляд може здатися, що різниця незначна, оскільки деякі партії повторюються. Однак ситуація є більш складною.

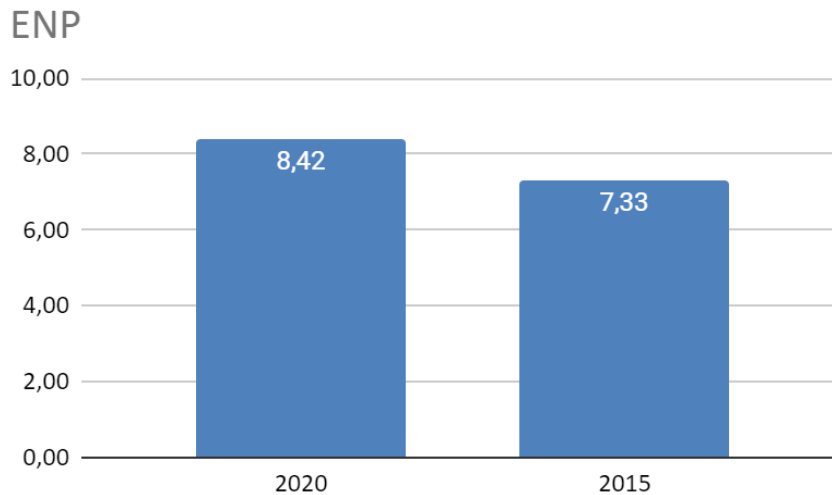
Суть полягає в тому, що реальний вплив на державну політику та законотворчий процес здійснюють лише обмежена кількість партій, яка значно менша за загальну кількість партій, що беруть участь у виборах.

Для визначення кількості партій, які насправді впливають на політичне життя міста, політологи розробили спеціальну формулу – «ефективна кількість партій» (ENP). А. Лейпхарт, Р. Таагепера та інші дослідники обчислюють ENP на основі кількісного аналізу виборчого процесу та розподілу місць у парламенті.

Цей показник вимірюється за такою формулою:

$$ENP = 1 / \sum_{i=1}^n v_i^2,$$

де v_i – частка голосів, отриманих партією на виборах.

Ефективна кількість партій у міській раді Костополя

Як видно, показник ефективності політичних партій зріс у порівнянні з 2015 роком, і в 2020 році ефективність партій, представлених у міській раді міста Костопіль, покращилася. Це може свідчити про те, що депутати дійсно працювали на благо міста. Крім того, можна помітити повторне повернення деяких політичних сил у 2020 році.

Прослідковується, прихід нових партій до влади у 2020 році склав 50%. Це пояснюється тим, що партія «Батьківщина» та партія Петра Порошенка «Солідарність» пройшли ребрендинг і стали «Європейською Солідарністю», що фактично не змінило їх ідеології та призначення. «Свобода» та «Радикальна партія Олега Ляшка» залишилися без змін. Також можна прослідкувати, які депутати міської ради 2020 року були переобрані на другий термін у 2025 році.

Нестачу уваги українських дослідників до рівня місцевої партійної діяльності пояснюється переважно тим, що українська теорія політичних партій ще розвивається, тому ми маємо лише окремі фрагменти цієї теорії. Це призводить до відсутності чіткої більшості у Костопільській міській раді, що часто призводить до відмови у важливих міських рішеннях, зокрема, секретаря міської ради переобирали практично кожен місяць. Ці результати також

вказують на можливість стабілізації партійної системи у Костополі, а також на зменшення фрагментації партійної системи та потенційне зростання ролі партійних організацій, що свідчить про вплив переходу від комбінованої до чисто пропорційної електоральної системи.

Під час воєнних дій процеси, пов'язані з політичною конкуренцією, не зупиняються, але набувають "латентної" форми. Це проявляється у взаємних звинуваченнях політичних сил у діях, що негативно позначаються на національній безпеці та обороні (звинувачення стосуються як чинних політиків, що представляють владу, так і опозиціонерів). Про повне відновлення конкурентних політичних процесів можна буде говорити лише після закінчення війни, однак вже зараз можна аналізувати зміни в українському суспільстві та громадській думці, на тлі яких ці зміни відбудуться в післявоєнний період. Ці перетворення ще не завершені, і, оцінюючи стан суспільства та громадської думки на момент дослідження, не можна бути впевненими, що вони залишаться незмінними після війни. Однак є підстави стверджувати, що існують певні тенденції, які, ймовірно, збережуться в найближчому майбутньому і впливатимуть на суспільні процеси, зокрема політичні, після завершення війни.

Крім того, на характер політичної конкуренції буде впливати не лише переважаючі тенденції громадської думки щодо підтримки різних ідеологічних напрямів або політик, але й політико-правові умови, в яких функціонує політична конкуренція і, відповідно, політичні партії.

З кожним виборчим роком у костопільській громаді мандати отримують одні і ті ж вибрані особи, але є певна кількість випадків, яких електорат не підтримує. Виходячи з цього можна стверджувати, що електоральні вподобання мешканців громади у між виборчий та виборчий періоди змінюється

Висновок до 2 розділу

Економічна криза та десятирічна війна країни має значний вплив на життя кожного громадянина, що призвело до виникнення нових потреб і вимог. У результаті з'явилися нові політичні сили, які свої кампанії та програми орієнтувалися на вирішення проблем і труднощів, з якими знову стикається народ. Тому в цьому випадку знову працює характерна для України «модель голосування», коли виборці підтримують ту політичну силу, яка обіцяє швидке подолання кризи та рішення. Деякі поляризаційні лінії, які проходять через зацікавленість українців у політичній сфері, ставлення до демократії та майбутнього України, все ще зберігають свій небезпечний токсичний потенціал через специфіку нашої політичної культури та практики. Наприклад, на середині осені 2022 року більшість респондентів (56%) виявили, що вони «дуже» або «скоріше» цікавляться політикою, у той час як 43% не цікавляться нею. Важливо відзначити, що вищий рівень зацікавленості політикою серед мешканців Західного та Центрального регіонів, а найнижчий – на Південному і Сході. Після початку повномасштабної війни з Росією частина українців, які вважають демократію найбільш бажаним типом державного устрою, зросла до 68%.

ВИСНОВКИ

В демократії важливо мати вільні та справедливі вибори. Цікавість до того, як люди приймають свої рішення при голосуванні за кандидатів або вирішують не брати участь у виборах, існувала набагато раніше, ніж ці вибори стали установленою практикою. Кінець 19 століття послужив стимулом до дослідження поведінки виборців, і на початку 20 століття з'явилась сфера електоральної соціології, де активно вивчалися теорії та проводились практичні дослідження. У магістерській роботі було розглянуто явище електоральної поведінки, основні підходи до її аналізу та відкрито закономірності голосування українськими виборцями.

Важливою ознакою стану політичної системи країни є активна участь громадян у політичних процесах, що виявляється на виборах шляхом їхньої електоральної поведінки. Це складне та багатогранне явище, що дослідники розглядали у різних аспектах. Байдужість до політичного процесу, демонструючи відчуття відповідальності за свій вибір, розчарування та криза партійно ідеологічної ідентифікації змушують населення робити вибір, спираючись на емоційні фактори, а не на обґрунтовані факти чи раціональні мотиви. Великий вплив на вибір громадян має вихід виборчих перегонів та їхнє середнє висвітлення. Постійне зниження явки на виборах відображає зневіру і апатію людей до участі у виборчому процесі.

Також було встановлено, що протягом років незалежності України основними причинами ідеологічних та ціннісних розбіжностей між заходом та сходом були питання самоідентифікації, використання мови та проблеми зовнішньополітичних орієнтирів. Партії та кандидати, створюючи свої програми та кампанії з урахуванням цих розбіжностей, виступали як захисники інтересів певних регіонів. Як результат, можна відзначити чітку електоральну роздиференціацію на основі згаданих конфліктів.

У роботі було встановлено, що рівень участі виборців залежить від регіональних відмінностей. У районах з більшою кількістю сільського населення участь виборців, як правило, вища. Також важливою є близькість територіальних одиниць до мегаполісів - активність виборців менша у населених пунктах, що розташовані поруч з ними. Низька явка виборців у містах є досить негативним явищем, оскільки у містах проживає більше молодих людей з вищою освітою, які роблять більш обдуманий вибір. Проте робота та залучення молоді в Україні розвивається та у більшості інституцій молоді люди залучені.

Щодо ситуації з електоральним вибором у Костопільській громаді, то з-за стрімкого перегрупування політичних сил та створення нових партій наразі є рано стверджувати, що у якоїсь із них сформувалося ядро електорату. Тому партії, в залежності від своєї діяльності та виконання обіцянок, будуть протягом певного часу втрачати або здобувати прихильників. Також помітним є збільшення бажання вибирати нові політичні сили, а також зростання зацікавленості у процесі виборів та політичному житті загалом. Ця активізація, у свою чергу, призведе до конструктивних та якісних змін у подальшому функціонуванні політичної системи країни. Проте було помічено стабільність у голосуванні на користь тих партій, які відомі своїми чіткими обіцянками щодо швидкого виходу з економічної кризи, а тепер також з військової. Проте через невиконання своїх обіцянок виборці відчують стабільне розчарування у партіях після виборів. Відбувається також модель так званого "лідерського голосування", де виборці в основному спрямовуються на особу, що виступає від імені партії, а не на її склад та ідеологічні принципи в цілому.

Сучасне суспільство характеризується недовірою до влади, розчаруванням у її діяльності та невиконаними обіцянками. Аналізуючи попередні виборчі кампанії, можна побачити особливість українських виборців у тому, що вони формують свій вибір на інформації, отриманій під час кампаній (яка, з свого боку, повинна відповідати потребам громадян,

містити обіцянки вирішення проблем та розв'язання актуальних питань). Однак зазначений підхід може викликати розчарування у виборців незабаром після виборів через складні політичні проблеми та перепони, що залишаються актуальними в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмонд Г. Политическая наука: история дисциплины / Г. Алмонд //
2. Полис. Политические исследования / Г. Алмонд., 1997. № 6. С. 174-183
3. Вебер М. Політика як покликання та професія / М. Вебер // Вибрані праці: пер. з нім. / [усун., заг. ред. та наступ. Ю.Н. Давидова; передм. П.П. Гайденко]. – М. : Прогрес, 1990. – 808 с.
4. Горбатюк В. Т., М. Грушевський та його так звана школа (Історіографічна замітки). Наукові записки Львівського державного університету. Львів. 1946.
5. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2007.
6. Дюверже М. Политические партии. – М.: Академический проект, 2000. – 558 с.
7. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами —Європейського соціального дослідження 2005–2007–2009-2011 / Є. Головаха, А. Горбачик. // Інститут соціології НАН України. – 2012
8. Квіт С. Хто пише історію? Національна пам'ять в контексті мережних революцій і соціальних мереж. URL: <https://kvit.ukma.edu.ua/2021/>
9. Стасюк О. Протистояння влади та націоналістичного підпілля під час виборчих кампаній 1946-1947 років у західноукраїнських областях. Військово-науковий вісник Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Львів. 2016. Вип. 26. С. 174- 188.
10. Вишняк О. І. Виборча соціологія: історія, теорія, методи / О. І.
11. Вишняк, О. Політична типологія регіонів України: динаміка та фактори змін / Олександр Вишняк // Українське суспільство 1992-2008. Соціологічний моніторинг. - Київ: Ін-т соціології НАН України, 2008.

12. Вишняк О. Політична система України в соціологічному вимірі: динаміка членства в політичних партіях та партійної ідентифікації громадян / О. Вишняк // Українське суспільство. Двадцять років 101 незалежності. Соціологічний моніторинг: у 2-ох т. Том 1. Аналітичні матеріали / О. Вишняк. – Київ, 2011. – (Інститут соціології НАН України). – С. 576.
13. Ідрісов Б. Електоральна культура населення України в умовах трансформації суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук / Ідрісов Б. – Київ: Ін-т соціології НАН України, 2006
14. Поліщук І.О. Електоральний процес: поняття та складові фактори / І.О. Поліщук // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна / Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. – Х. : Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2010
15. Романюк А. Партії та виборча політика / А. Романюк, Ю. Шведа. — Львів: ЦПД «Астролябія», 2005. — 348 с
16. Черкашин К. В. Електоральна поведінка населення незалежної України в регіональних зрізах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. науки / Черкашин К. В. – Сімферополь: Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського, 2005.
17. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Р. Шведа. – Львів, 2010. – 462 с
18. Шведа Ю. Демократія та вибори за С. Хантінгтоном / Ю. Шведа. // Вибори та Демократія. – 2005. – №1. – С. 38–45.
19. Клюенко Э. Политическое участие: теория, методология и измерение с применением метода шкалограммирования по Гутману / Э. Клюенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005
20. Huntington S.P. Політична модернізація традиційних монархій [Електронний ресурс] / Хантингтон // Dædalus. - 1966. - с. 763-788. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.jstor.org/stable/i20026994>.

21. Утримання та поведінка при голосуванні на виборах до Європейського парламенту 2009 року. Аналітичний огляд [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/20150201PVL00062/Утримання-та-поведінка-при-голосуванні-на-виборах-до-Європейського-парламенту-2009-року>.
22. Рагозин Н. П. Развитие партийной системы Украины // Политические исследования. – 2004. – № 1
23. Березинський В. П. Транзитивні особливості формування електорального простору сучасної України: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Володимир Павлович Березинський; Дніпропетровський національний ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 19 с.
24. Антоніна Колодій // АГОРА. Випуск 3: Україна – регіональний вимір. – К.: Стилос, 2006. – С. 69 – 91.
25. Никифоров А. Р. Электоральное районирование украинского политического пространства /
26. А. Р. Никифоров // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки. – 2013. – № 11(1). – С. 156 – 167.
27. Остапець Ю. О. Регіональні особливості парламентських виборів в Україні в умовах трансформації політичної системи суспільства (на прикладі Закарпатської області): автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Юрій Олександрович Остапець; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2004. – 22 с.
28. Романюк А. С. Электоральная карта Львовщины у міжрегіональному зрізі / А. С. Романюк, Л. С. Сковчиляс та ін. – Львів: ЦПД, 2010.
29. Яким чином протягом минулого року змінилася спроможність громадян впливати на дії влади? (динаміка, 2006 - 2008) [Електронний ресурс]: соціологічне опитування / Центр Разумкова, 2008. - Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=187

30. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу (з Експертною доповіддю НІСД „Україна ХХІ століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації”) / Укладач А. В. Єрмолаєв. - К.: НІСД, 2010. - 128 с.
31. Якою мірою Ви впливаєте на владу? [Електронний ресурс]: соціологічне опитування / Центр Разумкова, 2009. - Режим доступу:http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=441
32. Науменко О. М. Вплив виборчого процесу на механізми інкорпорації політико-управлінської еліти України. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Випуск 29: збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020.
33. Результати щорічного соціологічного моніторингу „Українське суспільство – 2010” : соціологічне опитування /Інститут соціології НАН України, 2010. - Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/institute/pdp.php>
34. Політична енциклопедія / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. імені І. Ф. Кураса; редкол.: Юрій Левенець (голова) [та ін.] ; [упоряд. Ю. Шаповал]. – Київ: Парлам. вид-во, 2011. – 807 с.
35. Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні. Режим доступу: http://humanrightsinukraine.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/eu_charter_ukr.pdf
36. Всеукраїнське опитування Соціологічною групою «Рейтинг» від імені Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. 2024 р. Режим доступу:<https://iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%CC%88%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20>

D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%
BD%D0%BD%D1%8F%20IRI_0.pdf